فرهنګي فقر

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

(د تنظيمواکۍ د مهال ځو ليکنې)

ليکوال

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	فرهنګي فقر
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۳ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال	
پرله پسې نومره:	(۲۴)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۲۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه	۱
۳	د تنظیمواکۍ د بهیر دا لیکنې	۸
۴	د جدي شپږمه زموږ د معاصر ...	۱۲
۵	فرهنګي فقر	۲۹
۲	د عقایدو بحران	۳۳
۷	که خبر نه یې نو واوره !	۳۷
۸	جګړه او روحي ستونزې	۴۰
۹	فرهنګي ټولنې او فرهنګي ...	۴۵
۱۰	د کابل طب انستیتوت، د زیان تر ...	۴۹
۱۱	د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک	۵۳
۱۲	د کابل د اوسنۍ ادارې څو ځانګړتیاوې	۵۷
۱۳	دجدي د ۲نېټې غمیزه او د هغې ... ۲۲	
۱۴	کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه	۷۱
۱۵	کابل بیا په وینو ولمبل	۷۷
۱۲	د قدرت د انتقال مساله	۸۱
۱۷	یرغمل شوی ولس	۸۲
۱۸	غني، غني دی	۹۰
۱۹	تنګیال یو شاعرانه شخصیت	۱۰۳
۲۰	فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې د...	۱۱۱
۲۱	په افغانستان کې تنظیمي اداره او ...	۱۱۹
۲۲	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه

د ډاکتر نجیب الله د رژیم د پای کلونه وو، چې افغان فرهنګیانو ((د خوشال فرهنګي ټولنې)) بنسټ کېښود. دغې ټولنې په لنډ وخت کې یو شمېر مهم سیمینارونه جوړ کړل، یو شمېر مهم اثار یې چاپ کړل او د طب او انجینرۍ په برخو کې یې هم ځانګې پرانیستې، ډېر ژر یې د یوه ملي او فرهنګي غورځنګ بڼه غوره کړه. دا مهال یون صیب د ادبیاتو په پوهنځي کې و، ما او ډاکتر صیب ابراهیم شینواري د طب په پوهنځي کې زده کړې کولې. یون صیب نه یوازې د خوشال فرهنګي ټولنې د مشرتابه جرګې هځاند غړی و، بلکې د دغې ټولنې په ایجاد کې یې هم مهمه ونډه درلوده. زما او د یون صیب او ډاکتر صیب شینواري ترمنځ په همدې وخت کې اړیکي ډېرې سره نږدې شول، په ګډه مو فرهنګي هلې ځلې کولې او په دې هیله وو، چې که دا فرهنګي غورځنګ همداسې پرمخ ولاړ شي، نو په ډېر لږ وخت کې به پښتانه له کلتوري غفلت څخه راویښ شي او د چټک پرمختګ لاره به غوره کړي. خو په همدې وخت کې له شمال څخه د افغانستان د تجزیې او نیواک یوه بله خطرناکه دسیسه د توپان په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راروانه وه ، چې ځېنې يې وارد مخه کابل ته هم رارسيدلې وې
.

همداسې وشول ، د ډاکتر نجيب رژيم نسکور شو ، خو د سولې او خپلواکۍ پرځای کورنۍ جګړه او د افغان په لاس د افغان وژنه پيل شوه او هغه څه چې له روسي تاړاک څخه خوندي پاتې و ، تنظيمي جګړو او تالان له کومې تېر کړل او هېواد مو پر وړو وړو کورګيو ووېشل شو. موږ به روانې پېښې او نادودې په ډېر ځير سره څارلې او که مونور څه له وسه نه کېدل نو هڅه موکوله چې خپلې اندېښنې له يو شمېر اغېزمنو کسانو سره شريکې کړو.يو ځل مو پرېکړه وکړه ، چې په کابل کې يو ګډ کور ونيسو ، هره شپه به روان حالات سره څېړو او په سبا به يې د ټاکلي پلان له مخې له خپلې وسې سره منډې ترړې کوو ، خو زموږ کورنيو مسوولیتونو دا موقع رانه کړه. څلور کاله وروسته ما له هېواد څخه بهر ته مخه کړه ، خو يون او ډاکتر شينواری همدلته پاتې شول، چې تل به زما د اندېښنې مزي ورسره تړلي وو.
ترکومه چې زه يون پېژنم، د دې تر څنګ چې پر هېواد دتېل شوې غميزې او ورڅخه رازېږېدلو پېښو پروړاندې ډېر حساس و ، همدغو پېښو ته يې تل په يوه ځانګړې ، ژور اوذره بيني نظر کتل اوډېر وخت به يې پېښې له يوې داسې زاويې څخه ځيرلې، چې د يوه عادي کتونکي به هډو ورته پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه واو په همدې لړکې به يې کله کله د پېښو ، د هغو د لاملونو او پايلو ترمنځ عجيبه اړيکې او منطق موندل.

يون چې پياوړی قلم لري، تل يې هڅه کړې خپل دردونه، کتنې ،شننې او اند ښنې د کاغذ پرمخ راوړي او له نورو سره يې شريک کړي ،چې د مقالو همدا ټولګه يې د تنظيموا کۍ د پېر د نادودو يو ښه انځور وړاندې کوي. په دغو ليکنو کې د تنظيمونو د مدعا او عمل ترمنځ د واټن له مخه پرده پورته شوې او د لوټ ،تالان ، وژنو ، ورانۍ او تباهۍ ترڅنګ داسې کيسې هم لولو ، چې د سړي له ډېره درده خندا ورته راشي ، لکه د پچو محصول ، له کابل څخه د اسلامي ځواکونو دفاع او دې ورته نورې کيسې.

خو په دې ليکنو کې تاسو يوازې د مرګ ژوبلو اوورانيو احصايوي رپوټ نه لولئ او نه هم يوازې د يوه شاعريا اديب عاطفي احساس ګورئ، بلکې يون د روان ناورين ځينو داسې زيانونو او څنډو ته ګوته نيسي چې که څه هم ډېر مهم دي، خو د ډېرو له پامه غورځېدلي دي.

د بېلګې په توګه ، کله چې موږ د جګړې د زيانونو خبره کوو ، نو سمدستي مو فزيکي ، مادي او اقتصادي زيانونه او ورانۍ سترګو ته دريږي؛ کله چې د بيا رغونې خبره کوو نو هم يوازې د مادي او اقتصادي بيا رغونې په اړه فکر کوو.خو يون د مادي او اقتصادي زيانونو تر څنګ او تر هغو لا زيات په فرهنګي او معنوي برخو کې زيانونو ته متوجه دی.د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتماد بحران ، د معنویت سقوط، د افغان ولس ذهني وېش
او فرهنګي زیانونه هغه مهم بنسټیز لاملونه دي ، چې نن یې
هم موږ له پایلو سره لاس او ګرېوان یو. د بېلګې په توګه که
څه هم د طالبانو د حکومت تر نسکورېدو وروسته په
لسګونو میلیارده ډالره له افغانستان سره د مرستې په نامه
راغلل، خو د معنویاتو د سقوط له امله د ولس د هوساینې
پرځای د یو څو تنو جېبونه پرې ډک شول؛ که څه هم خلکو ته د
سیاسي او ټولنیزو فعالیتونو ازادي ورکړل شوه، خو د هغه
ژور ذهني وېش له امله چې د دښمنانو تبلیغاتي چړو زموږ
ترمنځ رامنځته کړی او س هم پر سلو لارو روان یو او د یو بل
پښو ته موتبرونه نیولي دي ،چې له همدې امله یوازې د ثبت
شویو سیاسي ګوندونو شمېر د سلو شاوخوا ته رسېږي. له
بده مرغه موږ تراوسه پورې هم د معنوي ارزښتونود بیا
رغونې او د ملي اوټولنیز -انتګراسیون یا بیا کوشیر کولو
کومه ستراتیژي نه لرو.

موږ معمولاً هغو خلکو ته معیوب وایو ، چې د بدن غړي یې
له لاسه ورکړي وي ، خو یون د افغانانو رواني زیانونه او
ناروغۍ هم نه دي هېرې کړي او په همدې اړه د یوې لیکنې په
پای کې لیکي: « لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول
رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه
مې د دغه درد د شریکولو په ترڅ کې وپوښتل ، چې د
افغانستان زیات وګړي تقریبا **۹۵** په سلو کې پر یوې نه یوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول روحي ناروغۍ اخته دي ،هغه وويل: (تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی ، ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې ولې پرې تاثيرنه کوي) .»

د يون د ليکنويوه بله ځانګړنه له شمېرو او ارقامو سره د ده علاقمندي ده . د دې ترڅنګ چې معمولاً د پېښو او زيانونو په اړه دقيقې شمېرې وړاندې کوي ، کله کله له دغو شمېرو او ارقامو څخه داسې پايلې راوباسي ، چې سړی ورته اريانيږي او د موضوع اهميت ته متوجه کېږي.د بېلګې په توګه تاسو دا متن ولولئ:((اوس نو تقريبا هره ورځ له هرو دريو افغانانو دوه تنه ضرور پر بې نتيجې سياسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ مليونو افغانانو څخه لس مليونه تنه افغانان د ورځې يو ساعت پرسياسي خبرو تېر کړي، نو په يوه ورځ کې به مو ۱۰ مليونه ساعته وخت ضايع کړی وي او که دا په يو کال کې ضرب کړو ، نو ۳۶۵۰ ميليونه ساعته وخت به شي او که دا بيا په ۱۵ کلو کې ضرب کړو نو ۵۴۷۵۰ ميليونه ساعته وخت به مو يوازې پر بې نتيجې بحثونو ضايع کړی وي ....))

او يا د کابل طب انستيتيوت ته درسېدلو زيانونو په لړکې دا بله په زړه پورې بېلګه وګورئ:((... په دې موده کې د محصلينو درسونه يا په نيمه او يا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلينو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونيسو ،نو په مجموعي توګه به نومړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستيتيوت ته د لسو مليونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو د ضايع کېدو زيان اوښتی وي.)). په دغو شمېرو کې د وخت دضياع په اړه د يون سخت حساسيت په خپله د پاملرنې وړ خبره ده. په دې کې هېڅ شک نشته هغو ولسونو چې له وخت نه سمه ګټه اخيستې ده، د تمدن او پرمختګ پر لوړو پوړيو ختلي دي. له بده مرغه موږ اکثراً يوازې د مادي زيانونو په اړه خبرې کوو ، خو دا چې څومره وخت مو له لاسه ورکړی او تر نورو هېوادونو څومره وروسته غورځېدلي يو، دې ته پام نه کوو.

په دغه ټولګه کې د تنظيمواکۍ په اړه پر ليکنو سربېره دوې ادبي ليکنې هم راغلي ، چې زما په اند بهتره وه د ادبي ليکنو په يوه بله ټولګه کې راغلې وای.کېدی شي په دغه ټولګه کې د پېښو زياتره انځورونه زموږ لپاره اشناوي ،يامو په خپله ليدلي وي او يا موهم له بل چا اورېدلي وي ، خو يو نسل وروسته همدا ليکنې د تاريخ مينه والو ته د تنظيمواکۍ د پېر يو ډېر رښتينی او عيني انځور وړاندې کولی شي او بل دا چې له هغه زاويې څخه چې دا پېښې څېړل شوي ښايي د ډېرو لوستونکو لپاره نوې وي.

دا چې يون صيب همت کړی او خپلې ليکنې يې په خپله راټولې کړي د ستاينې او قدر وړ کار دی، که نه وروسته د دغو ليکنو موندل ، راټولول او بيا د چاپ تر درشله رسول څه اسانه کار نه دی. په پای کې يون صيب ته د دغې ټولګې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپ له امله مبارکی وایم او له قادر و متعال خدای(ج) څخه یې قلم ته لاډېر برکتونه غواړم.

په درنښت

خوشال روهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سریزې په ډول:

د تنظیمواکۍ د مهال دا لیکنې

په دې ورځو کې چې زه د خپلو لیکنو د راټولولو په هڅه کې یم، نو د خپلو ټولو چاپي لیکنو د راټولېدو لپاره مې د هغو چاپي خپرونو لټه پیل کړه، چې زما د لیکنو د چاپ احتمال په کې و. له نېکه مرغه چې د دې خپرونو یو زیات شمېر ما سره خوندي و، خو دا خوندیتوب هم یو ځای او یو مهال نه و، د ځینو خپرونو کلکسیون، په پېښور، د ځینو په کابل، د ځینو په ننګرهار او د ځینو نورو هم په لغمان کې و، په دې تېرو شلو کلونو کې د دغو اخبارونو او مجلو خوندي ساتل هم اسانه کار نه و، د موږکانو دې خونه ړنګه شي، هغوی هم پرې صرفه نه وه کړې، بادوباران هم د ځینو پاڼې دوړولې وې او لېږد رالېږد هم خپل تاثیر ښندلای و. خو بیا هم د یو مسلکي لیکوال په توګه زه له پیله بیا تر دې دمه د خپلو لیکنو خوندیتوب ته متوجه وم، له هغه مهاله چې زما لومړني شعرونه په اخبارونو کې چاپ شول او بیا تر څو کلونو پورې، ما په منظم ډول د خپلو چاپي لیکنو یو فهرست په یوه کتابچه کې لیکه او هلته مې دا واضح کوله، چې زما کومه لیکنه او شعر په کومه خپرونه کې څه وخت چاپ شوې دې، دې کار ته مې تر یوه وخت دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ، خو دا لړۍ بیا وروسته وشلېده او کله چې مې ددې لیکنو پر راټولونې پیل وکړ، نو هغه کتابچه هم راڅخه لادرکه شوه، خو په هر ترتیب د اخبارونو او مجلو لړۍ مې چې وپلټلې، ډېرې لیکنې مې ترلاسه کړې او یو کم شمېر داسې لیکنې چې پر بیا چاپ ارزېدلې، لاسته رانغلې، ځینې لیکنې داسې هم وې چې د همغه وخت په انډول یې یو څه ارزښت درلود او یا یې هم خبري او ژورنالستیکه بڼه لرله او پر بیا چاپ نه ارزېدلې، هغه خپله ما ترې حذف کړې، نو له څو لیکنو پرته چې بیا چاپ یې زما په نظر ضرور و، نورې اکثره ترلاسه شوې.

زه د ښوونځي په اتم او یا نهم ټولګي کې وم چې زما لومړني شعرونه په (ستوري) مجله او بیا په (قبايلي زلميان) جريده کې چاپ شول، دا نو د انسان لپاره يوه نه هېرېدونکې خاطره وي، هغه شعر چې په ستوري مجله کې چاپ شوی و، مطلع يې دا وه:

نن کې زه ماشوم یم د سبا د ورځې پلار به شم
نوی ژوند به جوړ کړم د غريبو خدمتګار به شم

او هغه چې په قبايلي زلميانو جريده کې چاپ و (زما هوډ) نومېده مطلع يې دا وه:

جوړ به مې هېواد کړم چې ځلاند شي په نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا بـه مـې د رنـه کړم د خپل پلار نیکه پګړۍ

البتـه دا زمـا لـومړني شعرونه نـه وو، خـو د لومړنیـو چـاپي شعرونو له جملې څخه وو. بیـا همدا سې په نورو اخبارونو او مجلو کې زما لیکنې او شعرونه راغلل، خو لـه ۱۳۶۴ل کـال بیـا تر دې دمه چې زما لیکنې په کومو چاپي خپرونو کې راغلي دي، اکثـره پـه دې خپرونـو کـې دي: سـتوری مجلـه، قبـایلي ځلمیان جریده، درفش جوانان اوونیزه، هېـواد، انیس، پیـام، ملي ارمان ورځپاڼې، جرګـه، ژونـدون، هیلـه، ډیـوه، شمشـاد، بـاختر، کابـل پوهنتـون، خپلـواکي، ګنـدهارا، ننګلا، کمکـی خیبر، روهـي، انګـازه، الینګـار او الفت مجلې، وفـا، ارمـان، دعـوت، سـپوږمۍ او قلمـوال جریـدې او همدارنګـه ټـول افغـان، بېنـوا، لـر او بـر، غورځنـګ، ققنـوس او ځینـې نـورې وېبپاڼې چې زما ځینې شعرونه او لیکنې په کې راغلې دي.

کلـه چې مـا د خپـل تېـر کـار پـر ټولولـو پیـل وکړ، نو طبعـاً د مهـال او محتـوا لـه مخـې د هغـو د ډلبنـدۍ مسـئله هـم راسـره مطرح شـوه، دغه لیکنې چې په دې ټولګه کې راټولې شـوې، د هغو لیکنو ټولګه ده چې یو مشـخص مهـال پـه خپلـه لمـن کـې رانغـاړي: ۱۳۷۱-۱۳۷۵ لمریز کلونـه چې د هېـواد پـر بېلابېلـو سـیمو مختلـف تنظیمونـه واکمـن وو او پـر ټـول هېـواد د ګډوډۍ، لـوټ او تـالان لمـن خـوره وه، دا لیکنـې د بېلابېلـو سیاسـي، ټـولنیزو، کلتـوري او ورځنیـو مسـایلو پـه اړه لیکـل شـوي او پـر یـوه واحده ټولګه کې مې د مهـال لـه مخې د هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راټولېدنه ځکه غوره وبلله، چې د همدې يوه غمجن مهال د بېلابېلو ژوند پېښو څرکونه په کې ليدل کېدی شي، که څه هم د موضوع او محتوا له پلوه سره توپير لري، خو که په ځير ورته وګورو د هغې زمانې د تاوجن او غمجن حالت تصوير راکاږي، ددې ليکنو په منځ کې د هغې ليکنې شتون هم ضروري و چې ما پر کابل باندې د تنظيمي واکمنۍ تر پيل وروسته لنډ مهال کې ليکلې و. ددې ليکنې نوم و: ((له سره ښکېلاکه تر سپين زيبښناکه)). په دې ليکنه کې د روسيې (استعمار) او د پاکستان (استثمار) سره پرتله شوي وو، څرنګه چې دا مهال په کابل کې چاپي خپرونې پر ټپه ودرېدلې وې او نه د خپرونو ازادي وه، نو دا ليکنه د کوزې پښتونخوا په مردان کې، يوې خپرېدونکې مجلې خپره کړه، خو تر دې مهاله يې زه په بيا پيدا کولو بريالی نه شوم او همدا رنګه يو شمېر نورې ليکنې چې پر بيا چاپ ارزېدلې.

د تنظيمو اکۍ تر ړنګېدو وروسته د ډاکټر نجيب الله د وژنې په باب زما د يو ليکلي يادښت چاپ هم ضروري و. دا يادښت ما د ميزان پر (۲) نېټه د کابل په اريانا څلورلارې کې هغه مهال ليکلی و، چې د ډاکټر نجيب الله او د هغه د ورور احمدزي ځوړند مړي مې، په خپلو سترګو، په داسې حالت کې وليدل چې د کابل په زرګونو خلک ورته راټول شوي وو، ما په دې يادښت کې ددې صحنې تصوير ايستلی دی، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواشینۍ سره چې ددې لیکنو د چاپ تر مهاله یې په پیدا کولو بریالی نه شوم.

ددې ټولګې درنو لوستونکو پام دې ټکي ته را اړوم چې دا لیکنې زما د هغه مهال د فکر اخیستنه ده او کوم تصویر چې ما د هغه وخت د حالاتو کاږلی، تر ډېره بریده له واقعیت سره منطبق دی، په دې لیکنو کې ما بیا لاس نه دی وهلی او نه مې دا د مهال له غوښتنو سره عیارې کړې دي او هدف مې دا هم نه دی چې عیارې یې کړم، ځکه نه هغه وخت ماته چا ددې لیکنو په خاطر امتیاز راکړی او نه به یې اوس راکړي، زما لپاره تر ټولو غټ امتیاز همدا دی چې خپل روح او روان مې ارام وي، په دې کې مې یو څو هغه ځایونه چې د املایي، انشایي او چاپي تېروتنو د سمون ایجاب یې کاوه او همدارنګه ځینې نښې او ارقام چې هغه هم د طباعتي تېروتنو زېږنده وه، په هغو کې سمون راوړی او یو دوه عنوانه مې لنډ کړي دي. نور متن مې د تاریخي اصالت له مخې کټ مټ همغسې پرې ایښی دی، حتی ځینې هغه املایي تېروتنې چې تر اوسه پورې دود دي، هم پر خپل حال مې پرې ایښي او هغو ته په خپل بل اثر ((پښتو لیکنی سمون)) کې اشاره کوم، دا تېروتنې لا تر اوسه پورې عامې دي.

((تېرې لیکنې په خپل شکل)) له چاپ څخه زما هدف دا دی چې لیکوال، لوستونکو ته دا په ګوته کړي، چې تېر وخت چا څه کړي؟ او په راتلونکي کې باید څه وکړي؟، تېر حالات زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راتلونکي لپاره يو پُل دی، که چا د دغه پله ستنې سمې ايښې وي، نو د راتلونکي مزله لپاره به يې لاره اواره کړې وي او د نورو د باور د خپلولو لپاره به يې اساسات پاخه وي، زما له نورو ليکوالو څخه هم هيله ده، چې خپل تېر اثار راټول او د خپلو لوستونکو مخې ته يې د قضاوت لپاره کېږدي، ليکوال خپله هم بايد په ژوندوني خپل امتحان ته حاضر شي.

په خپله د خپلو ليکنو راټولونه ځکه ښه کار دی، چې يو خو به يې د خپل کړي او نيمګړي کار د راټولونې بار پر بل چا بار نه شي او بل د ډېرو هغو تېروتنو او ناسميو مخه به ونيول شي چې راتلونکي ليکوال يې د تېرو ليکوالو د اثارو د راټولېدو پر وخت زغمي، دا سمه ده چې پر ژوند باور نه شته او انسان د خپل ژوند له برخليکه خبر نه وي، مرګ هم چا ته د خپل راتګ خبر نه اعلانوي، خو زه دومره وايم چې ليکوال ته په کار دي چې هر څو کاله وروسته (که ژوندی و) لږ تر لږه پنځه کاله وروسته، يو څه وخت د خپل تېر کړي کار ارزونې او راټولونې ته بېل کړي او خپل هغه څه راټول کړي، چې پر بيا راټولونې او بيا خپرونې ارزي، په دې ډول به مو د خپل راتلونکي نسل او هغه ليکوال وخت سپما کړی وي، چې بيا يې زموږ د اوسني ليکوال د کړي او متفرق کار پر بيا راټولونې لګوي او هم به مو د هغو تېروتنو، ناوړه پوهاوي او زياتې مبالغې مخه هم نيولې وي چې بيا وروسته د دغه ليکوال په باب کېږي. يو ليکوال چې په خپله د خپل کار د راټولولو وس او وخت ونه لري، نو بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو ولې دا هیله وشي، چې هغوی به په ښه ډول دا کارونه ترسره کړي. زموږ یو شمېر لیکوال د خپل ژوند پر مهال د خپلو اثارو شمېر تر حقیقت لوړ ښیي، دا سې لیکوال هم شته چې یوه موضوع یې تر یوه حده څېړلې وي، خو بشپړه کړې یې نه وي، هغه هم په بشپړ کار کې حسابوي او د خپلو اثارو په نیولیک کې یې راوړي او ځینې لا داسې هم دي چې یوازې موضوع یې ټاکلې وي او بیا یې هغه هم په اثارو کې وشمېرل شي، نو د دغسې تېروتنو او ابهاماتو د مخنیوي په خاطر هر لیکوال ته بویه چې د خپلو اثارو د راټولېدو غمه په خپله وخوري. اوس له نېکه مرغه د کمپیوټر او انټرنیټ زمانه ده، لیکنې یوازې په چاپي خپرونو کې نه خوندي کېږي، اوس که لیکنه یو ځل د کمپیوټر او انټرنیټ څپو ته ورداخله شوه، بیا یې د محوه کېدو امکان ښېخې کمېږي، نو لیکوال ته په کار دي، چې د خپلو لیکنو تر ټولېدو وروسته د هغود خوندیتوب په باب یوازې پر چاپي رسنیو بسنه ونه کړي، بلکې بېلابېلو وېبپاڼو ته یې هم ورکړي، چې هم یې ګټه زیاتو خلکو ته ورسېږي او هم د مرګ له بلا وژغورل شي. ما چې د خپلو لیکنو د راټولولو تکل او کار پیل کړی، هدف مې همدا دی چې په راتلونکي کې نور له ما سره په تکلیف نه شي او هم نورو لیکوالو ته خپل دا پیغام پرېږدم، چې که غواړئ کار وکړئ او کار خلاص کړئ، نو خپله یې وکړئ! په همدې هیله دا لیکنې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېره مينه او درناوي
ستاسو يون
۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲نېټه
کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي شپږمه زموږ د معاصر تاريخ غميزه

> دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې وفا جريدې په پرله پسې (۷۹) گڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال د مرغومي له (۱۰) مې نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده. په دې ليکنه کې له بېلابېلو اخځونو څخه گټه پورته شوې وه، چې د چاپ پر مهال، هغه له چاپه غورځېدلي دي، خو کومو ځايونو کې چې متن په غبرگو ليندېو کې نيول شوی، د بل چا د اثر ښکارندويي کوي، نو زه دلته د ليکنې همغه بڼه بيا خپروم چې وفا جريدې خپره کړې ده.

د **۱۳۵۸** لمريز کال د جدي **۶** نېټه زموږ د هېواد په تاريخ کې د وير او درد هغه غم لړلې ورځ ده، چې د نړۍ ستر فکري او پوځي ښامار، په اقتصادي لحاظ د افغانستان له مظلوم، خو په رواني لحاظ له غښتلي ولس سره، د زور ازموينې لپاره، د جنگ ډگر ته راودانگل او زموږ پر سپېڅلې او غيرتي خاوره يې څه ناڅه د فکري او اقتصادي ښکېل ترڅنگ د پوره پوځي ښکېلاک لاره خپله کړه.

دوی دې کار ته ((د انترناسيوناليستي)) مرستو نوم ورکړ او خپل روزل شوی غلام (ببرک کارمل) چې روحاً او جسماً د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي اتحاد د اوامرو تابع و ، د خپل يوه جمهوريت د راډيو له لارې د افغانستان ولس ته لا ښه راوپېژانده، يوه ورځ وروسته يې د خپل سره پوځ د زور پر اوږو سپور كابل ته راواستاوه او د كابل پر تخت يې كېناوه. تر دې وخته پورې (ببرک كارمل) زموږ په ټولنه كې د يوه منفي سياسي كركتر په توګه ځان تثبيت كړی و ؛ سياسي كړۍ او روښنفكري قشر له روسانو سره د هغه له نږدې اړيكو نه خبر وو ، مذهبي او روحاني كړيو كې د هغه عقيده يې تګلوري ته په سپكه سترګه كتل كېدل او په فرهنګي او ملي حلقو او اذهانو كې د هغه د ملي او قومي هويت د ناڅرګندتيا په وجه هم د هغه پر وړاندې څه ناڅه حساسيتونه راپارېدلي وو ، له دې دومره نيمګړتياوو او منفي صفاتو سره سره روسانو د پخوانيو روابطو په تعقيب هغه په چكوسلواكيا كې د افغانستان له سفارت نه (شوروي اتحاد) ته بوته او تر څو مياشتو ځنډ وروسته يې د خپل **۸۵** زره كسيز پوځ په زور د (حفيظ الله امين) واكمنۍ او ژوند سقوط او پر ځای يې دی (ببرک كارمل) كېناوه. ببرک كارمل له شوروي څخه د ((سپاس)) او مننې ادا كولو په ترځ كې خپله څېره خلكو ته وښوده، د افغانانو تاريخ، فرهنګ، معنويت او اتلولي يې له نظره وغورځوله او د افغانستان برخليک يې د شوروي انترناسيوناليستو(!) مرستو سره تړلی وباله. په لسګونو ځله يې په رسمي او مطبوعاتي غونډو كې دا خبرې په ډېر وياړ او جرئت سره د تاريخ حافظې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسپارلې چې: ((ما هرگز شکست نه خواهیم خورد از خاطریکه اتحاد شوروی بزرگ عقب ما ایستاده است، اگر کمکهای بجا و انترناسیونالستی اتحاد شوروی بزرگ نمیبود، افغانستان هر گز در نقشه سیاسی جهان وجود نمی داشت، دوستی افغان شوروی خلل ناپذیر است، اتحاد شوروی دوست صدیق مردم افغانستان است)).

عکس العملونه:

د پخواني شوروي د زورواکانو دا تېرى د ټولې نړۍ، د ملګرو ملتو، اسلامي هېوادونو او ملي ازادي بښونکو غورځنګو وغانده او زموږ د هېواد دخلکو له غوخ ملي، جنګي، رواني او عقيده يي پاڅون سره مخامخ شو.

ملګرو ملتونو د (۱۹۸۰-۱۹۸۷) کلونو په موده کې په خپلو عمومي کلنيو غونډو کې د افغانستان په باره کې ((۳۷/۳۵، ۴۳، ۷۳/۲۴، ۳۸/۲۹، ۳۹/۱۳ په لسګونو پرېکړه ليکونه صادر کړل چې په دې ټولو کې د رايو په اکثريت سره د شوروي د يرغل غندنه او له افغانستان څخه له قيد او شرط پرته د هغو د پوځيانو د وتلو غوښتنه شوې وه. د ملګرو ملتو د بشر د حقوقو کميسيون، د اروپا ګډ بازار، د اسلامي هېوادونو کنفرانس، امريکا او د لويديزې اروپا ټولو هېوادونو د شوروي تېرى وغانده او ((د ملتونو دايمي محکمې چې د نړۍ لوى علمي او سياسي شخصيتونه د هغې غړي دي او په ازاد ډول کار کوي، د ۱۹۸۰ کال د مى پر لومړۍ نېټه د سويډن په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکز (ستوکهولم) کې پر افغانستان باندې د سره پوځ قضیه وڅېړله او په نتیجه کې د دې محکمې له خوا د شوروي یرغل محکوم شو)).

د یرغل عوامل:

شوروي اتحاد چې تر دویم نړیوال جنګ وروسته په نړۍ کې د یو ستر سیاسي، فکري، پوځي، جغرافیایي او څه نا څه د اقتصادي ځواک په توګه سر راپورته کړی و، ځان یې لوی فاتح، د کمونیزم لوی مرکز او د سولې مدافع(!) باله، نو په پاتې نړۍ کې یې د کمونیستي فکر د خپراوي، د سیاسي او اقتصادي ګټو لاسته راوړلو او پر امریکا باندې د پوځي لاسبري لپاره ځان برابراوه. نو افغانستان پر دې وخت په سیمه کې د جغرافیایي موقعیت له مخې سترو ځواکونو ته خاص اهمیت درلود او سترو قدرتونو ورته په ډېرې ځیرتیا کتل.

د شوروي د زورواکي (لیونید برژنیف) د یوې وینا له مخې: ((موږ افغانستان ته ځکه لښکرې واستولې، چې زموږ جنوبي پولې په خطر کې وې)). خو د شوروي دربار او کمونست ګوند ارمانونو ته وفادار او د ببرک کارمل ډېر نږدې ملګری (اولیانو فسکی) وایي: ((موږ پر افغانستان باندې ځکه لښکر کشي وکړه چې هلته د اکثریت ځواک ختم کړو او دولتي قدرت اقلیتونو ته انتقال کړو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني نور وايي په افغانستان کې د شوروي هدف دا و، چې د افغانستان د کانونو، ځنګلونو، د اقتصاد د ودې څرنګوالی او د ټولو طبيعي منابعو انحصار په خپل لاس کې ولري، خو ځيني نور بيا د شوروي لويو او ستراتيژيکو هدفونو ته ګوري او وايي شوروي غوښتل د افغانستان له لارې د هند ګرمو اوبو ته ځان ورسوي او په دې توګه هغه پوځي او عقيده يي کمربند چې (ناتو) ورخخه تاو کړی و، مات کړي. د جګړې عوامل او لاملونه چې هر څه وو، خو جګړه د افغانستان پر خلکو وتپل شوه.

د جګړې د دوارو غارو د ځواک څرنګوالی:

د کفارو او مشرکانو پر وړاندې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد (ص) او صحابه کرامو له غزاګانو پرته چې ډېرې نا انډوله جګړې وې او مسلمانانو په کې ډېر وسايل نه درلودل خو روحي قوت يې زيات و، د افغانستان او شوروي جګړه داسې يوه نا انډوله جګړه وه چې د نړۍ تاريخ به يې بېلګه کمه ثبت کړې وي. د جګړې په لومړي پړاو کې ۸۵ زره شوروي عسکرو پر افغانستان تېری وکړ او وروسته د حالاتو د کړکېچن کېدو له امله ۳۰ زره تنه نور هم پرې زيات شول. ددې ترڅنګ د کارمل د رژيم منظم قطعات چې شمېر يې وروسته پنځه سوه زره تنه اټکلېده، هم جنګېدل، د هغو شوروي عسکرو شمېر چې په جګړې کې يې برخه واخيسته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو مليون تنو ته رسېده، په دې جګړه کې روسانو له خفيفه وسلو، لکه مکروف، کلاشينکوف، کلکوف، ګرونوف، پيکا او داسې ډېرو نورو وسلو څخه چې د ټولو يادول يې ضرور نه دي، له دې لاندې درندو وسلو څخه هم کار واخيست:

((جټ الوتکې ۳۰۰

هليکوپټر ۲۰۰

ټانکونه ۱۴۲۰ عرادې

له هغو مدرنو الوتکو څخه چې روسانو د مجاهدينو پر ضد ورڅخه کار واخيست د MI-۱۷,MI-۸, MI-۲۴, MI-۲۴/۲۷ هليکوتپرو په ګډون او Tu-۱۲, Bedger, Su۲۴, Fancer , Tu-۲۲ Blinderd، بمب غورځونکې الوتکې دي، دغه راز د روسانو د شتوالي پر وروستيو وختونو او د وتو پر مهال د کابل د رژيم قوتونه په لاندې ډول تثبيت شوي وو: ((

څلور قول اردو او يو امنيتي زون، ۱۲ پياده فرقې، د خاص ګارد يوه فرقه، د خاص ګارد ۳ غونډونه، د کمانډو ۵ غونډونه، توپچي يو غونډ، ۲۲۰ درانده ټانکونه، ۲۰۰ سپک ټانکونه، ۲۵۰ جګړه ييز ماشينونه، ۸۵۰ نفر وړونکي زغروالې واسطې، ۱۰۰۰ توپونه چې mm۱۵۲ او mm ۲۲۰ درانده توپونه هم پکې شامل وو، ۱۰۰۰ هاوانونه چې په هغه جمله کې m۴۳ هم شامل وو، د سکاډ توغوندي د توغولو دوه دستګاوې، ۱۰۷ جټ الوتکې، ۱۰۲ هيليکوپترې، ۷۲ انتونوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ترانسپورتي) الوتکې، د ۱۱۰-۲-SA او ۱۱۰-۳-SA لرونکي د سام ۲ غونډونه، د دافع هوا یو غونډ او د رادارو یو غونډ.))
په تبلیغاتي جنګ کې د هېواد په داخل کې د رژیم په لسګونو جریدې، مجلې، ورځپاڼې، راډیو او تلویزیون او په بهر کې د شوروي اتحاد خپرونو، راډیو او تلویزیون او د نورو سوسیالیستي هېوادونو خپرونو په بېلابېلو ژبو، په ځلیریشت ساعتونو کې په لسګونو ساعتونه په خپله ګټه تبلیغات کول. په رواني لحاظ شوروي خپلو عسکرو ته د کمونیزم د پلي کېدو او انترناسیونالیزم روحیه ورکوله او د کابل رژیم د انقلاب دفاع او وطن پالنې روحیه چې دواړه یې د ورځې په تېرېدلو سره کمزورې کېدلې.

د مجاهدینو پوځي ځرنګوالی:

کله چې شوروي پوځ له مدرنو او وژونکو وسلو سره پر افغانستان باندې یرغل وکړ، نو افغان ولس یې په تش لاس مقابلې ته ورودانګل او په یوه نا انډوله جنګ کې له روسي پوځ او د هغو له کېنول شوي رژیم سره ښکېل شول. د مجاهدینو وسلې پر دې وخت بېل، کلنګ، تبر، مش کش ټوپک، ښکاري چریز ټوپک، سرپې ټوپک، لاسي پترولي بمونه، خال خال پنځه ډزي او لس ډزي ټوپک وو، وروسته یې په جګړه کې له دولتي عسکرو څخه ځینې وسلې او له بهرنیو سرچینو څخه د ټانک ضد ماینونه او توغندي لاسته راوړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د جګړې په وروستيو وختونو کې د درندو وسلو، د بلوپايپ او ستنګر هوايي ضد توغنديو درلودونکي شول، چې د جګړې د برخليک په ټاکلو کې يې د مجاهدينو په ګټه اغېزمنتوب ورځ پر ورځ زياتېده. له تبليغاتي پلوه مجاهدين له عصري امکاناتو څخه بې برخې وو، خو څرنګه چې د افغانستان اکثريت ټولنه نالوستې وه، نو د شفاهي او مخامخ تبليغ تاثيرات پرې زيات پربوتل، نو روحاني قشر، ملايانو او سيمه ييزو مشرانو د مجاهدينو په ګټه عمومي روحيه ورزله او له اسلام نه يې د يوه رواني سپر په توګه د يرغلګرو پر ضد ګټه واخيسته، ټول مجاهدين يې له اسلام او خپلواکۍ سره د مينې په روحيه وروزل، د مجاهدينو د يوه مشر د وينا له مخې چې پر ۱۳۶۱ل کال يې يوې غونډې ته کړې وه، ويلې وو چې: ((موږ هرومرو بريالي کېږو، ځکه چې موږ ستر رواني ځواک او تکيه ځای لرو او هغه اسلام دی)) نو د فزيکي جنګ په اندول په رواني جګړه کې د مجاهدينو روحيه ډېره پياوړې وه.

په تبليغاتي او سړه جګړه کې مجاهدينو وروسته عصري تبليغاتي وسايل پيدا کړل، له اخبارو نه نيولې تر راډيو پورې د وسايلو خاوندان شول، او همدا راز نړيوالو خپرونو او راډيوګانو هم د دوی په تبليغاتي جنګ کې د دوی په ګټه ونډه واخيسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې تلفات او زیانونه:

په دې جګړه کې د ځینو سرچینو له قوله د شوروي د مړو عسکرو شمېر ((۱۳۳۱۰-۱۵۰۰۰) د ټپیانو (۳۵۴۷۸-۳۷۰۰۰) تنه او د ورکو ۳۱۱)) تنه ښوول شوی دی. خو ځینې نور دا تلفات ډېر زیات ښیي، مثلاً د استونیا (نوته هال) نومې ورځپاڼه د روسي پوځیانو د تلفاتو په باب لیکي: ((د افغانستان په جنګ کې ۵۰۰۰۰ تنه پوځیان وژل شوي او ۱۵۰۰۰۰ تنه ټپیان شوي دي)). ((یو روسي جنرال د خپل یو لیک په ترڅ کې د شوروي سوسیالستي جمهوریتونو اتحاد ته لیکلي: ((تر هغه ځایه چې د ځاني تلفاتو په باب ماته راپور رارسېدلی دی، عرض کوم چې ۲۷۹۸۱ تنه مړه، ۷۲۵۲۰ تنه ټپیان او ۱۸۱۸ تنه اسیر شوي دي.)) د ماسکو د ختیځپوهنې انستیتیوت ((په دې جګړه کې د کابل د رژیم د مړو عسکرو شمېر ۲۸۵۵۲ تنه، د ټپیانو ۱۱۲۵۸۹ تنه او د اسیرانو ۱۷۲۴۵ تنه ښوولی دی)). (البته د روسانو تر وتو پورې).

په دې جګړه کې د یرغلګرو ((۷۰۰-۷۵۰) جټ او هیلیکوتپر الوتکې، (۵۰۴-۲۰۰) عرادې ټانکونه، (۷۴۰-۵۸۰) نفر وړونکې زغروالې واسطې، (۸۲۰-۹۵۰) ډول ډول توپونه او (۵۴۰۰-۲۰۰۰) عرادې لارۍ له منځه تللي دي.)) همدارنګه په دې جګړه کې شورویانو (۹۵) بلیونه ډالره زیان زغملی دی، چې د افغانستان له اوسنۍ بودجې سره د پرتلې کولو له مخې د افغانستان تر ۱۰۰۰ کلونو څخه د زیاتې مودې بودجه جوړوي. دغه راز د جګړې د دواړو غاړو د یوې ورځې لګښت ۵۰ ملیونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالره اټکل شوی دی. پر دې تلفاتو سربېره شوروي اتحاد، له سترو رواني او روحي ناروغيو سره مخامخ شو. په کلني اقتصادي بودجه کې يې په سلو کې ۱۲ کمښت راغی، نړيوال حيثيت يې راټيټ او تجزيه کېدو ته يې لاره اواره شوه. شوروي وګړو ته سترې رواني ناروغۍ پيدا شوې، هغه يو مليون شوروي عسکر چې د افغانستان په جګړو کې يې ګډون کړی و، ډېر زيات يې پر مخدره موادو، الکولو، چرسو او نورو رواني ناروغيو اخته وو، دوی خپلو کورونو ته تر ستنېدو وروسته خپلې يو مليون کورنۍ او کورنيو سره د ارتباط له مخې خپل خپلوان او بيا ټوله شوروي ټولنه پر رواني ناروغۍ اخته کړل؛ دوی ته د افغانستان خاوره، لکه دوزخ داسې ګرځېدلې وه او پر افغانستان باندې د يرغل په لومړيو شپو او ورځو کې يې چې د انترناسيوناليزم په روحيه او د خوشالۍ په جذبه په عسکري بارکونو کې د افغان وژنې سندرې ويلې، وروسته په ډېره مايوسۍ او خپګان د خپلو ماتو ساندې ووهلې. لکه ((اليچ پشماکوف يو روسي جنرال چې د مجاهدينو له خوا د کره باغ په سيمه کې وژل شوی، د يادښت په کتابچه کې يې لاندې ځلوريزه په روسي ژبه ليکل شوې، چې ترجمه يې داده:

((خدای(ج) ناز او مهرباني پيدا کړې ده
شيطان ماشيندار او پوځي خولۍ پيدا کړې ده
خدای(ج) جنت پيدا کړی
شيطان د افغانستان خاوره پيدا کړې.))

دغه راز يو روسي عسکر ته يې خپله معشوقه ليکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خوږه او ګرانه شاسا سلام !

ته هر وخت زما په زړه راورېږې، دایا د ګروزین قطب په خوا تللې ده، د ګروزین څوکې په واورو ډکې دي، یخني ساعت په ساعت زیاتېږي، زه هر وخت په کار مصروفه یم، نه شم ویلای ته به کله راځې، مور مې ځان مصروفه ساتي، له تلویزیون وروسته خپل زیاتره وخت د راډیو په اورېدلو تېروي. څو ورځې د مخه چې سخت بارانونه وو، له افغانستان د ((ویکتور)) غریب لاش راورسېد، کم بخت ویکتور، له دایا سره د هغه د واده لا یوه میاشت هم نه وه تېره شوې، اوف بدنصیبه دایا ! څومره د بدمرغۍ تیارو ګیره کړه.

ګرانه ! ته به کله راځې؟)). دغه راز د دې جګړې زیات معیوبین چې کله خپلو کورونو ته ستانه شول، نه یوازې خپله پر رواني ناروغۍ اخته او له ژوند مایوسه وو، بلکې خپلې کورنۍ یې هم پر ناروغیو اخته کړې.

((مثلاً د منسک په سیمه کې **۷۵** تنه معیوب، په سپینه روسیه کې **۴۳۶** تنه، په (پارلو ګراد) کې **۴۰۰** تنه، په سنت سترز بورګ کې **۱۵۳** تنه په (تولا) کې **۱۰۳** او په ګورکي ښار کې **۹** تنه معیوبین ژوند کوي)). ((له همدې کبله په شوروي کې د هغه وخت د حکومت پر ضد پټ او ښکاره عکس العملونه رابرسېره شول، لکه د روسي لیکوال (الکساندر پروخانوف) د (اوکراین مولد) ورځپاڼه، میخایل وستوفسکي، پروفیسور یاچوشي د ایشیوف او د اندري

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـخاووف څرګنـدوني او د خلکـو پـټ او ښـکاره عکـس العملونه...))

افغانستان ته د جګړې زيانونه:

سره لـه دې چې دې جګړه کې افغانـانو يـوه ستره او معجزه ډوله اتلولي وکړه، چې په نتيجه کې د ختيـزې اروپا هېوادونـه او ځينې نور نيمه مستعمره هېوادونـه ازاد شـول، امريکـا او د لويديزې اروپا هېوادونه د شوروي او کمونيزم د يرغل له خطر نه خلاص او د سترو رواني ناروغيو له فشار نـه بې غمـه شـول، خـو د جګـړې درونـد پيټـې او نـاخوالې افغانـانو وزغمـل او زغمـي يـې. د دې جګـړې پـه تـرڅ کـې پـه زرګونـو کيلـومتره سړکونه وران، په سلګونو پلونه او پلګوټي خراب او يـوازې د ډاکټر نجيب الله تر وخت پـورې ۳۰۰۰ ښـوونځي وران شـول، پـه زرګونو هکتاره د کښت ځمکه ويجاړه او له کښـته پـاتې شـوه، دوه مليونه کورونه وران شول، د دېرشو مليونو په شاوخوا کې ماينونه پـه ځمکـه کې ښخ پـاتې شول، ۷ مليونـه افغانـان (دوه مليونه په داخل او پنځه مليونه په بهر کې) مهاجر شول، يونيم مليون تنه شهيدان شول، د تليفون او برېښنا په زرګونـو سـتنې له منځه لاړې او د برېښنا ستيشنونو ته سخت زيـان ورسـېد او دې بدمرغيو مجاهدينو ته د قدرت تر انتقال وروسته هم ادامه پيـدا کـړه، د هېـواد ډېـر زيـات ښـارونه وران شـول، يـوازې پـه کابل ښـار کـې دوه زره لـويې او وړې فـابريکې د اور تـر سـتونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې شوې، د ښار په سلو کې اویا برخې پر کنډوالو بدلې شوې، ملي او تاریخي افتخارات مو لوټ او یا د اور په لمبو کې وسوځول شول، لنډه دا چې د سوونو او زرګونو کلونو مادي او معنوي شتمنۍ مو له خاورو سره برابرې شولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

دا ليکنه د ارمان جريدې په ۵ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۳ سره سمون لري، خپره شوې ده.

په ټوليز ډول فرهنګ د يوې ټولنې له ټولې جوړې شوې مادي او معنوي شتمنۍ څخه عبارت دی او په ځانګړي ډول د ټولنې ذهني او دوديزې پانګې ته فرهنګ ويل کېږي.

له فرهنګي پلوه افغانستان په نړيوال فرهنګ کې ځانګړی مقام درلود او د تاريخ په اوږدو کې زموږ لرغوني هېواد ته د فرهنګ او فرهنګپالنې زانګو ويل شوې ده. هر کله چې افغانانو تر يوې څه ارامې ساه کښلو وروسته د خپل ذهني او مادي اعمار لپاره ځانونه چمتو کړي او يوه معنوي پانګه او شتمني يې راټوله کړې، بيا نو يو طاعون، يو توپان او يوه تباه کوونکې سيلۍ پرې راخوره شوې او د هغوی هرڅه يې له خاورو سره برابر کړي دي، د مقدوني سکندر تر تاړاک دمخه او هم وروسته دې قام په پرله پسې ډول پنځه لسيزې هم د سولې او ارامۍ پر پالنګ خوب نه دی کړی، کله چنګيزيانو، کله مغولو، کله فارسيانو، کله انګرېزانو، کله روسانو او کله هم... نورو په دې خاوره کې د خپلو زور ازمويلو آسونه زغلولي دي. کورنيو جګړو او داخلي اختلافونو هم وخت پر وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد فرهنګ ته درانه زیانونه اړولي دي. له انګرېزي ښکېلاک نه د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته سمدلاسه په هېواد کې د ذهني ښېرازۍ او مادي هوساینې لپاره ګړندي ګامونه پورته شول، ایله یوه لسیزه لا نه وه پوره شوې، چې د ناپوهۍ یو بل طاعون پر هېواد خور شو. خو د هېواد ویښو او خبیرو اشخاصو ډېر ژر د دې طاعون علاج وکړ او بیا د هېواد د فرهنګي پرمختیا، مادي رغونې او سوکالۍ لپاره هڅې پیل شوې او همدا (۱۳۰۹-۱۳۵۷ل کلونه) له یو څه خفیف اړودوړو پرته، د معاصر افغانستان د فرهنګي او ارام ژوند کلونه دي.

په یاد شوي زماني واټن کې د مادي پرمختیا ترڅنګ، په هېواد کې په سلګونو ښوونځي، په لسګونو پوهنځي، څو پوهنتونونه، په لسګونو نندارتونونه، موزیمونه، د تاریخي اثارو ارشیفونه او د فرهنګ ډېر نور روزنځایونه جوړ شول. په سلګونو عنوانه علمي، تاریخي او ادبي اثار چاپ شول او په زرګونو علمي او ادبي غونډې جوړې شوې. زموږ دښمنان هم په دې زماني واټن کې لاس تر زنې پاتې نه شول، زموږ په هېواد کې یې لومړی د ذهني پاشنې لپاره سیاسي ډلې وروزلې او د ملاتړ لپاره یې بې حسابه لګښتونه وکړل او دا په دې هیله چې په افغانستان کې د اوږدې جګړې لپاره، ذهني شرایط برابر کړي. بالاخره دا جګړه پیل شوه او د روسانو په عملي دخالت خپل اوج ته ورسېده. د افغانستان ګاونډیو، لرې او نږدې هېوادونو هر یوه په دې جګړه کې ځانګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدفونـه لـرل. خـو ځینـو د نـورو موخـو ترڅنـګ دا درې مهـم هدفونه تعقیبول: د افغانستان د پـوځ لـه منځـه وړل، د اقتصاد ختمـول او د فرهنګ محـوه کـول. کېـدی شـي چې ځینـې نـورو هېوادونو هم دا غوښـتل، خـو د یـو شو هېوادو علاقـه ورتـه د مینـې او یـوازینی. هیلـې تـر پـولې رسـېدلې وه او پـه پـای کې همداسې وشول. پـه ۱۲ کلنه جګړه کې پر مـالي زیـانونو سربېره تر ۳۵۰۰ څخه زیات ښوونځي وسیزل شـول، پوهنتونونـه ړنګ شول، کتابتونونه، موزیمونه چور شول، ارشیفونه غـلا شـول، ننـدارتونونو تـه اوروا چـول شـو او څـه پـاتې تـاریخي اثـار پـه ناڅیزه بیه د دوی لاس ته ورغلل، د دغو اثارو له تباهی. څخـه د دوی مقصـد دا دی چې زمـوږ تـاریخي غـرور مـات کړي او لـه ماضي سره زموږ د ولس ذهني رابطه وشلوي. د فرهنګ پرځـای د ولس په ذهن کې د جنګ مفکوره خوره او ولـس لـه فرهنګـي فقـر سره مخـامخ کـړي. د جنـګ لـه لارې افـرادو تـه تغـذیې لاره اواره کړي او د فرهنګ مادي ملاتړ ختم کـړي. اوس پـه افغـاني ټولنه کې د فرهنګ له لارې د ورځیني ژوند د چارو خړوبول ډېر ګران شوي دي. پـه همـدې وجه فرهنګي ارزښـتونه او فرهنګـي هڅې د ورځیني ژوند د نورو ستونزو تر سـیوري لانـدې راغلـي دي. نو که غـواړو خپله ټولنه له دغه رنځېدونکي او کړېدونکي حالته راوباسو نو څه باید وکړو؟ له فرهنګه یې پیل کړو؟ که له سیاسته؟ او که له اقتصاده؟ سره له دې چې دا درې توکـه یـو لـه بل سره نږدې اړیکي لري، خو زیات اشخاص شاید پر دې خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق وي چې د يوې ټولنې د هوساينې بنسټيز عامل فرهنګ دی. د بې فرهنګه او وچ سياست پايلې (نتيجې) موږ په خپل هېواد کې په خپلو سترګو وليدلې، له اقتصادي پلوه هم زموږ هېواد د زياتو طبيعي شتمنيو خاوند دی، خو رابرسېره کول يې علمي کادرونه او زيات وسايط غواړي. د پيداګوږۍ پوهان عقيده لري چې اقتصاد او فرهنګ يو د بل لازم او ملزوم دي بايد دواړو ته ژوره پاملرنه وشي. عيني تجربو ښودلې ده، هغه ټولنې چې له فرهنګي پلوه بډايې دي، په اقتصادي لحاظ هم ډېرې شاته نه پاتې کېږي. المان او جاپان د دويمې نړيوالې جګړې درانه زيانونه وزغمل، خو څرنګه چې ټولنې يې له فرهنګي پلوه رسېدلې وې، خپل هېوادونه يې بېرته ودان کړل. نو فرهنګ بايد پياوړی، شفاف او روښانه شي، چې د ژوند لارې او کوڅې پرې په روښانه ډول ووينو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقايدو بحران

دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې د ۱۳۷۳ ل کال د سلواغې پر ۳مه نېټه په خپله (۵) ګڼه کې خپره کړې ده.

څو کاله دمخه يوه افغاني پوهاند ويلي وو: ((په افغانستان کې د عقيدې بحران او د معنويت سقوط منځته راغلی دی)).

پر يو بل نه باور او اوږدې فزيکي جګړې د ژوند جوړوونکو خواوو توازن ګډوډ کړ او داسې حالت رامنځته شو چې ليدل يې سترګې برېښوي او اورېدل يې عواطف او زړونه راپاروي. په افغانستان کې د متضادو عقيده يي سيستمونو د نادرست استعمال په پايله کې عقده يي ټکر منځته راغی، ددغه عقيده يي تصادم په نتيجه کې ولس پر ډلو او ډلګيو ووېشل شو او ذهني پاشنه منځته راغله، کله چې هر يوه د خپلو عقايدو د برلاسي لپاره فزيکي جګړه پيل کړه، نو خپله ګروهه ورته داسې تفهيم شوه، چې د مخالف لوري د محوه کولو لپاره بايد له هر امکان څخه کار واخيستل شي.

د لرغوني يونان يو ليکوال وايي: ((جګړه چې په هر نوم او د هر مقصد لپاره وي، په بشريت کې د وحشت، ذلت، فقر او بدمرغۍ طاعون زېږوي.)) د افغانستان جګړې هم دا بد ګڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلـې، جګـړې پـه وګـړو کـې عـاطفـه او زړه خـوږی خـتم کـړل او ځينې ډلې لا په رواني لحاظ د ېته هم ورسېدې، چې د مقابـل لـوري لـه وژنـې او نـابودۍ څخـه د خپلـو روحـي نـا ارامیـو د تسکین لپاره کار واخلي.

عقایدو او له عقایدو سره په ناپوهېدلي ډول افراطي چلند د دوی پـه ذهـن کـې د اوږدې جګـړې او وینـې شـیندلو ځـواک پیاوړی کړ او د ېته وزګـار نـه شـول، چې د عقیـدې پـه رښـتیني مفهوم د خپل زړه پردې د عـاطفې پـه اوبو وویـنځي او د مینـې غـېږه پرانیزي.

د مرحوم استاد الفت په نظر؛ عقیده د انسان پـه ژونـد کـې تـر ټولو مهم اصل او ارزښت دی، چې بې لـه هغـې ژونـد نـاممکن بریښي. خو راځو د ېته چې هر فکر، هر اند، هر ذهني تاثر او هره اخیسـتنه عقیـده کېـدی شـي؟ او سیاسـت هـم د عقیـدې تـر سرحده اوچتېدی شي او که نه؟

یو سیاستپوه په افغانستان کې د جګړې مهم لامل دا ګڼلی چې تقریباً ټولو سیاسي ډلو سیاست د عقیدې تر پـولې اوچت کړی دی. څرنګه چې عقیده د انسان په ذهن کې یو سـپېڅلی او مقـدس څیـز دی، نـو انسـان د هغـې پـر وړانـدې هـر ډول راولاړ شوی عمل نه شي زغملای. په داسې حال کې چې په ځینو نـورو ټولنـو کـې د سیاست او عقیـدې تـرمنځ ذهني پـولې موجودې دي. سیاست د ټولنې د ورځیني ژوند د تخنیکي او اقتصادي چـارو د سـمون لپـاره کـارول کېـږي او عقیـده د انسـان د روحـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپېڅلتیا ، اخلاقي روغمنتیا ، رواني ارامۍ او اخروي نرۍ د لاسته راوړلو لاره ده. ځینې شاید ووایي چې سیاست د عقیدې د پلي کولو اغېزمنه وسیله او د هغې د عملي تطبیق لپاره ورته اړتیا ده. که سیاست دلته د پورتني مقصد او مفهوم لپاره استعمال شي، نو بیا هم واسطه او وسیله وګڼل شوه، خو وسایل د وخت په تېرېدلو سره بدلون مومي او عقیده د انساني ذهن نه بېلېدونکی توک دی. همدارنګه کوم اعمال چې په سیاست کې ترسره کېږي او په اصطلاح جواز ګڼل کېږي، په عقیده کې هغو ته ځای نه شته.

خو اوس راځو خپلې ټولنې ته: زموږ په ټولنه کې دا دوه ژوند جوړوونکي توکي (عقیده او سیاست) داسې استعمال شوي چې کله هم له عقیدې نه د یوې وسیلې او کله هم له سیاست نه د یوې عقیدې په توګه کار اخیستل شوی او په پایله کې نه یوازې یو سیاسي کړکېچ، بلکې یو عقیده یي بحران هم رامنځته شوی دی. په دې عقیده یي بحران کې هغو اشخاصو خاصه ونډه درلوده، چې د عقایدو د ممثل او مظروف په شکل یې خلکو ته ځان پېژانده، څرنګه چې مظروف او ممثل صیقل شوی، شفاف او روښانه نه وو، نو د عقیدې روښانه او نرمې وړانګې تر ې د عام ولس ذهن ته نښې و نه رسېدې او د ولس ذهن یې د عقیدې له اصلي ماهیت نه همداسې په ابهام کې وساته. په همدې وجه د ولس یوه برخه له ذهني کنټروله ووته او د مادي لذایزو د ګټلو لپاره یې مادي وسایطو ته ورمخه کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او فزيکي ټکرونو ته لاره اواره شوه. ان تر دې چې د يوې عقيدې لارويان هم د خپلو عقيده يي آرونو (اصولو) پرخلاف پر ذهني او فزيکي جګړو اخته شول. اوس نو زموږ ټولنه نه يوازې سياسي او مادي بيا رغونې ته ضرورت لري، بلکې په لومړي ګام کې ذهني او عقيده يي بيا رغونې ته هم اړتيا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خبر نه یې نو واوره !

دا لیکنه هم له پښتوره خپرېدونکې وفا جریدې په خپله ۵-۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۲۲ سره برابره ده د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده. اصلاً ((که خبر نه یې نو واوره)) د دې جریدې د یوه کالم نوم و، چې همداسې ورځنیو مسایلو ته وقف شوی و، ما هم څو ځله دې کالم ته ورې ورې لیکنې ورلېږلې وې، هغه هم په بدل نامه، دا لیکنه هم د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده، خو نورې لیکنې زما لاس ته رانغلې، دا یوه یې د بېلګې په توګه دلته وړاندې کوم:

په وروستیو څه کم دریو کلونو کې د کابل - جلال اباد د لویې لارې د پاټکونو، پوستو او وسله والو اشخاصو چلند هر هغه چاته چې پر دې لاره یې یو ځل هم سفر کړی وي، ډېر ښه څرګند پرې. خو له دې ستونزو او کړاوونو سره سره ځینې نورې خبرې هم شته چې هم دردونکې دي او هم خندوونکې:

✸ د سروبي د نښترو دویم بڼ چې اوس یې له منځه وړی (تګاب ته د ورغلي سړک) د پیلېدو ترڅنګ د څنباک د اوبو د پخواني حوض پر یوه دېوال لیکل شوي: ((سه چیز مسلمان بر مسلمان حرام است، خونش، ابرویش و مالش (روایت مسلم/محصلین))) د همدې حوض ترڅنګ د مجاهدینو (!) یو پاټک هم واقع دی او له همدغو دریو څیزونو سره یې کار دی.

✸ کله چې تر سروبي پورته د نغلو اوار ځای ته ورسېږې، نو دا شعار به دې هم تر سترګو شي: ((ایمان، تقوی، تنظیم، جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

في سبيل الله)) ددې شعار ترڅنګ هم يو پاټک پروت دی. دغه راز د سروبي له بازار راکښته په يوې بلې تنظيمي پوځي قرارګاه کې چې د سړک غاړې ته پرته ده ليکل شوي: ((په خپله ساحه کې د خلکو د سر او مال تضمين ورکوي.))

✸ د انسانانو د سرونو او غړو د اره کولو داستان به پرځای پرېږدو اوس به راشو د بمبونو او برېښنا مزو د اره کولو او پرېکولو کيسې ته. بمونه تر انسانانو (غيرتي او غچ اخيستونکي ښکاري) خو زموږ ولس لا تر اوسه پورې له خپلو اره کوونکو او پرې کوونکو څخه انتقام نه دی اخيستی. د بمونو د انتقام کيسه داده: ((د بګرام هوايي ډګر چې اوس د شورای نظار په لاس کې دی، د افغانستان يو لوی پوځي هوايي ډګر و. په دې هوايي ډګر کې ډېرې وسلې او له هغې جملې ډېر ستر بمونه چې د جنګي الوتکو له خوا غورځول کېږي، هم موجود وو. څرنګه چې په دې بمونو کې تر ۲۰-۳۰ منو پورې باروت وي او نن سبا د يومن باروتو بيه تر ۳۰۰۰۰ افغانيو هم پورته شوې، نو ځينو سوداګرو د ميدان د پيره دارانو په مرسته دا بمونه اره کول او باروت يې ځنې کښل. يوه ورځ د بم د اره کولو پر وخت د زيات حرارت له کبله يو بم انفلاق وکړ، ورپسې نورو بمونو هم انفجار وکړ او له سوداګرو او باروت خرڅوونکو څخه يې خپل انتقام واخيست.)) خو برېښنا مزو لا تر اوسه له خپلو غوڅوونکو څخه انتقام نه دی اخيستی. له جبل السراج نه تر کابل پورې چې د برېښنا کوم مزي غځېدلي وو، هغه خو لا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا ټول شوي او بازار ته وړاندې شوي وو، خو اوس يې د هغه ځای د برېښنا د پايو (ستنو) پر پرېکولو او غوڅولو هم لاس پورې کړی دی. دا ناروغي يوازې هلته پاتې نه شوه، بلکې د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزو ته هم راورسېده، ځکه چې برېښنا مزي له مسو څخه جوړ شوي او يو من مس په تور بازار کې په ډېره لوړه بيه پلورل کېږي، نو وسله والو او نورو غلو ته تر دې غوره غنيمت کله په لاس ورځي. د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزي نوي فيصده غوڅ شوي دي. د کباړ او تالان دا ناروغي ان کليو او بانډو ته هم رسېدلې، د کباړ دا لړۍ د هغې سيمې خلکو ته ښه معلومه ده، چې له لغمان ولايت نه الينګار ولسوالۍ ته تګ راتګ لري. د لغمان- الينګار په لويه لاره کې يو زيات شمېر عسکري موټر او درانه ټانکونه، ځينې ويجاړ او ځينې نيمه ويجاړ پاتې وو، خو کباړيانو ان له پاکستان څخه ورپسې مسلکي کسان او وسايل يوړل، هغه يې پرې ټوټې ټوټې کړل او پاکستان ته يې واړول.

له او سپنو او ټانکو پرته، دې ډول خلکو پر شنو ونو او بوټو هم صرفه ونه کړ، په کابل کې يې د خلکو له باغونو څخه ډېرې د منو او نورو مېوو ونې ووهلې، د سون د لرګيو او پوځي مورچلو په جوړولو کې يې ترې کار واخيست، د سروبي د نښترو پورتنۍ شين بڼ يې هم پر سپېره ډاګ بدل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه او روحي ستونزې

دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې د لومړي کال په ۷ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د دلوې له۲۹ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده.

په افغانستان کې د پنځلس کلنې فزيکي جګړې له پيل سره سم او ان د هغې تر پيله لا دمخه د رواني، ذهني، عقيده يي او يا د اعصابو د جګړې لپاره د پيلامې ټکي اېښودل شوي وو. د ځلو ښتمو کلونو په لومړۍ نيمايي کې چې زموږ په هېواد کې د لويو ځواکونو له مالي او عقيده يي سرچينو څخه خړوبېدونکو سياسي ډلګيو ته د پنځېدو لاره اواره بېده، د دې ډول جګړې لومړني څرکونه وليدل شول. کله چې په هېواد کې ګرمه جګړه پيل شوه، نو هر لوی ځواک د خپلو پلويانو تر شا ودرېد. په توده جګړه کې کورنيو او بهرنيو غاړو هر يوه تر خپله وسه خپل خپل رول ولوباوه. پخواني شوروي اتحاد پر ځاني تلفاتو سربېره ۹۵ مليارده ډالره، لويديځو هېوادو او د هغو ملګرو ۷۵ مليارده ډالره، د دې جګړې د دوام لپاره په تله کې اېښې وو. دا چې د دې لګښت تخريبي ساحه څومره وه، هغه بېل بحث دی، خو د دې ترڅنګ هغوی د ذهني تخريب او رواني جګړې لپاره هم يو لړ لګښتونه کړي، چې زموږ د ولس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ ذهني واټن، روحي او فکري عقده او بحران رامنځته کړي.

پخواني شوروي اتحاد د پښتو او فارسي ژبو په ګډون د نړۍ په **۵۲** ژبو خپروني کولې او هم يې راډيويي، تلويزيوني او نورې خپرونې په ډېر ځواک سره فعالې وې. د افغانستان لپاره د دوی خپرونې بې له شکه زموږ د ولس پر ذهني وېش لويه اغېزه شيندلې، لويديز هېوادونه او د هغوی متحدين هم په دې لوبه کې تر هغوی وروسته پاتې نه شول او د افغانستان په باب يې په يوه شپه ورځ کې يوازې خپلې راديويي خپرونې (۱۱۰) ساعتونو ته ورسولې. په کابل کې د ۸۰ عنوانو په شاوخوا کې چاپي خپرونو ترڅنګ راډيو او تلويزيون هم په اوونۍ کې په لسګونو خپروني کولې، پاکستان، ايران او د مجاهدينو تنظيمونو هم تر خپلو همسيالو ځان شاته ونه شو زغملای او په مجموعي توګه ټولو داسې يو څه زموږ د ولس ذهن ته وراندې کړل، چې د هغوی د ذهني وېش، ستړيا او روحي نارامۍ سبب شول. په دې ذهني جګړه کې نه يوازې مطبوعاتو، بلکې د هغو پر بنسټ رامنځته شويو مبلغينو هم خپله ونډه واخيسته. که د جګړې د مهال د ټولو غاړو مطبوعات سره پرتله کړو، نو وبه ګورو چې ټول پر سخت دردونکي او رنځوونکي ذهني جنګ اخته دي. د هرې غاړې له کلام او بيان څخه د کينې او وينو بوی راځي او يو د بل پر نظرياتو او شتوالي د نابودۍ اورونه شيندي او بيا داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت راغی چې د وخت واکمنو له دې رواني جګړې څخه د ستړیا احساس وکړ. کله چې د پخواني شوروي اتحاد مشر میخایل ګرباچف پر شوروي باندې د مسلط عقیده یي سیستم پر نه بري معتقد شو، نو په لویدیځ کې یې د ژورنالستانو په یوه مطبوعاتي کنفرانس کې وویل، چې ژورنالیزم تراوسه خپل مسوولیت ترسره کړی نه دی. د نوموړي مقصد دا و چې د نړۍ خپرونې د سیاستوالو تر کنټرول لاندې دي، خو دا د ژورنالستانو مسوولیت او دنده ده، چې نړیوالو ته د دوستۍ، مینې او عاطفې پیغام ورسوي. خو د افغانستان په باب خپرېدونکو خپرونو له ځینو ښېګڼو پرته د سیاستوالو له هیلو سره سم ذهني جګړه جاري ساتله.

په پایله کې داسې وشول، چې د فزیکي جګړې ناخوالو، سیاسي دښمنیو، د عقایدو په نوم له عقیده یي آرونو تېرى، اقتصادي ستونزو او د رواني جګړې وسایلو په ګډه داسې یو حالت رامنځته کړ، چې زموږ ولس له سختو رواني ستونزو او ذهني بحران سره مخ شي. اوس نو تقریباً هره ورځ له هرو دریو افغانانو څخه دوه تنه ضرور پر بې نتیجې سیاسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ ملیونه افغانانو څخه لس ملیونه افغانان د ورځې یو ساعت پر سیاسي خبرو تېر کړي، نو په یوه ورځ کې به مو ۱۰ ملیونه ساعته وخت ضایع کړی وي او که دا په یو کال کې ضرب کړو (۱۰×۳۶۵) نو (۳۶۵۰) ملیونه ساعته وخت به شي او که دا بیا په ۱۵ کالو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرب کړو (۱۵×۳۶۵) نو (۵۴۷۵۰) ملیونه ساعته وخت به مو یوازې پر بې نتیجې سیاسي بحثونو ضایع کړی وي او دا دومره خت دی چې د نړۍ هېڅ ملت به هم پر داسې بې نتیجې مسایلو نه وي لګولای.

له دې بې نتیجې تونډو سیاسي بحثونو څخه چې زیات پر احساساتو ولاړ دي، داسې هم پېښ شوي، چې د یوه کور غړي سره پر بېلابېلو لارو روان کړي او یو د بل پر وړاندې د حقارت او بدګڼلو عقده په زړه کې وروزي. دې عقدې روښنفکري ذهن کې هم ځای نیولای، د هېواد یو شمېر روښنفکرانو او لیکوالو یوازې د یو بل پر غندلو د خپل فکر او لیکوالۍ ځواک اوبه کړ.

له څېړنیو هڅو او ساړه جنګ پرته، تودې جګړې هم د هېواد وګړو ته درانه رواني زیانونه اړولي وو. د پخواني دولت له یوه افسر څخه پوښتل شوي و، چې د خپل روحي ژوند په باب وغږېږي، هغه ویلي وو، چې زه د خپلې دندې پر وخت له سختې رواني ستړیا او وېرې سره مخامخ وم، کله چې به مې د شپې سترګه پټه کړه، نو پر جګړه به بوخت وم، زموږ او د مجاهدینو ترمنځ به سخت جنګ روان و، په همدې وېره کې به له خوبه راپاڅېدم، ټول وجود به مې خوله شوی و. همدا پوښتنه له یوه مجاهد څخه هم شوې، هغه هم په خپل خوب کې د رواني پېښې خبرې کوي او وایي: ((د جګړې په شپو او ورځو کې کله چې زه ویده شوی یم، نو شاوخوا مې ټانکونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عسکر تاو وي او په همدې شېبه کې له خوبه راپاڅېدلی یم)).
دا خو د جګړې دواړه عملي خواوې وې. خو پر عام ولس بیا دا دواړه وېروونکې خپسې ناستې وې او هېڅ به هم په دې څو کلونو کې په ارام روح او روان خوب نه وي کړی. د پخواني دولت تر کنټرول لاندې ځوانه پرګنه د پوځ په ټولګیو کې له جبري تنظیم څخه تر سخت رواني فشار لاندې وه. روښنفکران د خپل راتلونکي ژوند پر لړلید ډاډمن نه وو او عوامو کې د جګړې ترڅنګ د زیاتېدونکي اقتصادي فقر له کبله رواني ستونزې نورې هم په زیاتېدو وې. دې ستونزو هغه وخت لا ځواکمنتیا وموندله چې په کابل کې سیاسي نظام بدل شو، خو حالات د خلکو د هیلو خلاف لا پسې ویجاړ شول. لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد شریکولو په ترڅ کې واورېدل چې د افغانستان زیات وګړي، تقریباً (۹۵) فیصده پر یوې نه یوې ډول روحي ناروغۍ اخته دي، هغه وویل: ((تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی؟ ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې پرې ولې تاثیر نه کوي؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي ټولنې او فرهنګي مسئوليتونه

دا ليکنه له پېښور ه خپرېدونکې ارمان جريدې د ۱۳۷۴ل کال د وري پر ۱۳مه نېټه په خپله (۱۱) ګڼه کې خپره کړې ده.

د افغاني ټولنې جوړښت او برخليک همدا سې راغلی، چې ټول تاريخ يې له جګړو، لوړو، ژورو، سياسي کړکېچونو او ناندريو څخه ډک دی. د وخت د تاريخي وبش په انډول ډېره لږه موده ليدلای شو، چې افغانانو پکې ارا سمه ساه ايستلې وي. خو زموږ ولس د خپلې فرهنګي سليقې، مينې، استعداد، ذوق او شوق په زور، وخت پر وخت د فرهنګ او ادب ښکلې ماڼۍ تيارې کړې او سينګار کړې دي. دا چې ولې دا ماڼۍ بيا ژر له خاورو سره برابرې شوې او د ايرو پر ځلو بدلې شوې؟ دا نو د هېواد د سياسي پېښليک په هنداره کې مطالعه کېدی شي.

په افغانستان کې سياسي واکمنو (له استثناتو پرته) هغه وخت فرهنګپالنې او فرهنګ بډاينې ته غېږه پرانيستې، چې د دوی له سياسي او ځاني ګټو سره يې سمون لرلای دی. دا خبره په ځانګړې ډول د پښتو ژبې او پښتني فرهنګ په باب د صدق وړ ده. هم په افغانستان او هم په کوزه پښتونخوا کې وخت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت پښتو ژبه او پښتني فرهنګ د سیاسي معاملو په تله کې ایښودل شوي دي. خو له دې سره سره بیا هم په سیاسي واکمنو او نا واکمنو کړیو کې دلته او هلته ځینې ځانګړې شخصیتونه وو ، چې له خپلې ژبې او فرهنګ سره یې بې کچې مینه درلوده او د قربانۍ تر پولې یې خپلې هڅې نه دي سپمولې. د همدې مقصد لپاره هم د دولت په چوکاټ او هم په خپلواکه توګه ځینې فرهنګي ټولنې جوړې شوي، چې تر خپله وسه یې خپل فرهنګي مسوولیت ترسره کړی دی.

یو وخت داسې هم راغی چې روښنفکرو فرهنګپالو او فرهنګ مینه والو خپله په خپلواکه توګه دې ډګر ته راودانګل او نور یې نو د بېته ونه کتل چې سیاسي واکوالو او نورو ته دې د فرهنګ د خدمت په هیله کښني. په همدې هیله د ۱۳۲۹ل کال د عقرب پر ۲۵ نېټه په کابل کې د افغاني روښنفکرانو یو لوی فرهنګي مرکز ((خوشال فرهنګي ټولنه)) جوړ شو. ورپسې د ((علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنه)) هم پرانیستل شوه. د خوشال فرهنګي ټولنې له هغې نېټې نه تراوسه پورې په لسګونو علمي غونډې، سیمینارونه او مشاعرې جوړې کړي او د خپل خپرني ارګان ((شمشاد)) مجلې په ګډون یې ۱۴ عنوانه علمي او ادبي اثار خپاره کړي دي. د علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنې هم تراوسه پورې (۹) عنوانه بېلابېل علمي او ادبي اثار چاپ کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په افغانستان کې د یوه ((ناتار)) له پاسه ((بل ناتار)) منځته راغی او د هېواد پاتې فرهنګي شتمنیو ته پکې درانه زیانونه واوښتل، د هېواد د فرهنګیانو مسوولیت نور هم درونډ شو. په پېښور کې مېشتو افغاني فرهنګیانو وپتېیله چې د مهاجرت په ژوند کې هم د خپل فرهنګ لپاره خپلو هڅو ته انسجام او اوډون ورکړي. ((افغان ادبي بهیر)) یې جوړ او دا دی له څو میاشتو راهیسې خپلو اونیزو ادبي غونډو او نورو هڅو ته په اوډلي ډول دوام ورکوي. د ((افغان ادبي بهیر)) اوسنۍ هڅې د لیکوالو ترمنځ د کره کتنې د زغم پیدا کولو، د ادبي لیکنو د بېلابېلو ډولونو د څرنګوالي او د استعدادونو د غوړولو په برخه کې ډېرې اغېزمنې دي.

د ۱۳۷۳ل کال د کب پر ۲۸مه نېټه د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ او زرغونتیا لپاره یو بل ګام هم پورته شو. پر همدې نېټه په جلال اباد په ښار کې ((ننګرهار فرهنګي ټولنه)) جوړه شوه. د دې فرهنګي ټولنې په پرانیستونکې غونډه کې د هېواد ځینو لیکوالو، شاعرانو، د ننګرهار جهادي شورا ځینو غړو، د ننګرهار ولایت ځینو مخورو، فرهنګیانو او فرهنګپالو برخه اخیستې وه، د غونډې برخه والو د هېواد نومیالي لیکوال استاد محمد اصف صمیم د نوموړې فرهنګي ټولنې د مشر په توګه وټاکه. د دې ټولنې لومړۍ مېوه د ځوان او هڅاند لیکوال حفیظ الله تراب د لنډو کیسو مجموعه ده چې (ورکه) نومېږي او د نوموړې ټولنې له خوا تازه خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوښې خبره خو دا ده چې د فرهنګي ټولنو له تعدد څخه د هېوادنيو ملي او فرهنګي چارو په باب بنسټيز اختلافونه، نه رامنځته کېږي او د ځينو سياسي ګوندونو په شان د هر څه حل د برچې د زور په هنداره کې نه مطالعه کوي. هره فرهنګي ټولنه کېدی شي په ټوليزه ډول ټول فرهنګ او په ځانګړي ډول د فرهنګ د يوې مشخصې څانګې د ښېرازۍ لپاره غوره خدمتونه وکړي.

اوس نو د فرهنګښېرازۍ او فرهنګپالۍ لپاره همدغو فرهنګي ټولنو ته د هيلو سترګې اوښتي، زموږ په شان يوه ټولنه کې خو هسې هم په پوره مانا د يوه ځواکمن دولت تنستې په اسانۍ ټينګېدی نه شي، نو ژبه او فرهنګ د همدغو فرهنګي ټولنو، ليکوالو او شاعرانو په هڅو ژوندي او خړوب دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل طب انستیتیوت، د زیان تر پښتې لاندې

ما په کابل کې د تنظیمي جګړو پر مهال ډېر وختونه تېر کړي. د افغانستان هرې اقتصادي، علمي او فرهنګي شتمنۍ ته چې به زیان رسېده، نو زمونږ له زړونو به وینې څڅېدلې، هغه وخت ما په خپل او بدل نامه ځینو فرهنګي او اقتصادي موسسو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات راټول او چاپول. فرهنګي موسساتو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات بیا په یوه ځانګړي اثر کې راټول او چاپ شول. دا لیکنه هم، همغه وخت شوې وه او د (مروان) په مستعار نامه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې په ۱۸ګڼه کې، چې د ۱۳۷۴ل کال د چنګاښ پر ۱۱مه نېټه چاپ شوې، خپره شوې ده.

د تېرو درې کلنو جګړو په لړ کې د هېواد د نورو لویو او وړو تحصیلي، تعلیمي، اقتصادي او کلتوري موسسو د ړنګولو په لړۍ کې د کابل د طب انستیتیوت ته هم درانه زیانونه اړول شوي دي. په یاد شوي زماني واټن کې نه یوازې دا چې نوموړې روزنځي ته اقتصادي او مالي درانه زیانونه اوښتي، بلکې ډېر درونـد معنـوي زیـان یـې هـم زغملـی دی. پـه دې مـوده کـې د محصلینو درسونه یا پـه نیمـه او یـا پـه بشـپړ ډول ودرول شـوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر پـه پـام کـې ونیسـو، نـو پـه مجمـوعي توګـه بـه نومـوړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستيتيوت ته د لسو مليونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو دضايع کېدو زيان اوښتی وي.

د طب انستيتيوت (د جنسي مديريت) مدير ښاغلي محمد اصف وويل: ((سره له دې چې انستيتيوت ته د ټولو رسېدلو زيانونو دقيق شمېر خورا ګران کار دی، خو بيا هم په اټکليز ډول د زيانونو اندازه څه ناڅه لګېدی شي. په انستيتيوت کې د پتالوژۍ، بيوشيمۍ، هستولوژۍ، فارمکولوژۍ، مکروبيالوژۍ، اناتومۍ، کيميا او فزيک ديپارتمنونه موجود دي. دې څانګو خپل خپل مجهز لابراتوارونه لرل، چې د طبي علومو په زياتو عصري وسايلو سمبال وو. دا لابراتوارونه له ټولو وسايطو او وسايلو سره له منځه وړل شوي دي، چې مالي ارزښت يې په سوونو مليونو افغانيو ته رسېږي. د انستيتيوت فزيکي ساختمان او نورو درسي وسايطو او وسايلو ته هم درون زيان اوښتی. د ودانيو ۳۰ په سلو کې برخې تخريب شوي، د اوبو او برېښنا سيستم يې هم ويجاړ شوی، د انستيتيوت ۲۰ عراده بېلابېل موټر غلا شوي: د قرطاسيې ډيپوګانې چور شوي، د انستيتيوت ټول سمعي او بصري مواد لکه د عکاسۍ کمرې، مايکونه، پروجکتورونه، لوډسپيکرونه، علمي سينمايي فلمونه، هنري سينمايي فلمونه، ګرځند امپې فايرونه، تلويزيونونه، ترانسفرمرونه، ويدو کيستې او داسې نور غلا شوي. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته د انستیتیوت ډېره مجهزه چاپخونه (مطبعه) له منځه وړل شوې ده)).

د بیالوژۍ څانګې یوه سابقه لرونکي استاد وویل: ((یوازې یې زموږ د څانګې (بیالوژۍ) له لابراتوار څخه یې په لسګونو میکروسکوپونه، د تسلیخ بکسونه، د میکروسکوپ ګروپونه، تثبیت شوي مختلف سلایډونه ۵۰۰۰ دانې، ساده سلایدونه، ۲۰۰ دانې، درجه لرونکي استوانې، یخچالونه او نور وسایل چور او له منځه وړي دي)).

د انستیتیوت یوتن مسوول وویل: ((کېدی شي د انستیتیوت د ودانیو د بیا جوړولو لپاره زر ملیونه افغانۍ کفایت وکړي، خو دا خبره دقیقه نه ده، د زیانونو د تثبیت کمیسیون په دې خبره کار کوي، چې وروسته به دقیق زیان معلوم کړي)). بل دروند او نه جبرانېدونکی زیان چې نوموړي انستیتیوت ته اوښتی هغه د علمي او درسي کتابونو له منځه تلل دي. د کابل طب انستیتیوت یو ډېر مجهز کتابتون درلود. د نوموړي کتابتون امر ښاغلي غلام علي وویل: ((د انستیتیوت کتابتون درې منزله درلودل، په دې کې دوه خونې د محصلینو د مطالعې لپاره وې. د کتابتون فزیکي جوړښت په ډېر علمي سیستم او ښې جوړ شوی و. په دې کتابتون کې پنځوس زره عنوانه بېلابېل علمي کتابونه موجود وو، چې زیاتره یې په انګلیسي ژبه وو، کله چې دلته د جګړې اور ولګېد، نو د کتابتون درې واړه منزله وسیزل شول، زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه پکې ایره شول، د طب انستیتیوت په هڅه او هاند یوازې ۲۰۰۰ عنوانه کتابونه له انستیتیوت څخه یو مصئون ځای ته انتقال او د حالاتو په ښه کېدو سره بېرته انستیتیوت ته راوړل شول، چې اوس تري محصلین ګټه اخلي. د انستیتیوت په کتابتون کې د دې انستیتیوت د استادانو هغه ۵۰۰۰ عنوانه علمي کتابونه هم موجود وو، چې دوی په بېلابېلو وختونو کې د خپلو علمي ترفیعاتو لپاره لیکلي وو او دلته یې یوه یوه خطي نسخه موجوده وه. دا اثار هم د جګړې د طاعون ښکار شول)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک

دا لیکنه هم د وفا جریدې د څلورم کال ۳۹-۴۰ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د لړم له ۹ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. د تنظیمواکۍ په بهیر کې چې په کابل کې سخت جنګونه روان او وخت پر وخت زموږ فرهنګي اثار لوټېدل، نو زه او زما په شان نور هېوادوال پرې زیات دردېدل، همغه وخت ما د دې کلتوري تراژیدیو په باب معلومات راټولول، دا لیکنه هم د همغې لړۍ یوه کړۍ ده چې وروسته بیا ترې یو ځانګړی کتاب جوړ شو.

ملي ګالري د ۱۳۶۲ل کال د ثور پر میاشت افتتاح شوې ده. د ګالرۍ د پرانیستو په مراسمو کې د کندهار له ولایت، د کابل له موزیم او له سلطنتي قصر څخه (۲۰۰) هنري او تاریخي اثار راوړل شوي او نندارې ته اېښودل شوي وو.

دا موسسه د اسمایي واټ په هغه تعمیر کې جوړه شوې وه، چې اصلاً د غلام نبي خان چرخي ملکیت و او وروسته بیا په اطلاعاتو او کلتور وزارت پورې تړل شوی و. سره له دې چې دا ودانۍ د ملي ګالرۍ د اثارو د ساتنې او نندارې لپاره مناسبه هم نه وه، خو بیا هم دا اثار په کې نندارې ته کېښودل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملي ګالرۍ د ۱۲ کلن فعالیت په لړ کې هر کال د پلان او بودیجې له مخې د هېواد د معاصرو هنرمندانو اثار اخیستل کېدل. په دې لړ کې د نقاشۍ، میناتورۍ، مجسمې او ظریفه اثارو **۵۹۲** اثار اخیستل شوي او ملي ګالرۍ ته تحویل شوي وو. د دې اثارو زیاته برخه د غلام محمد میمنګي، عبدالغفور برېښنا، استاد عبدالعزیز، استاد غوث الدین، استاد یوسف کهزاد، استاد عطایي، استاد خیرمحمد یاري، استاد کریم، استاد قربانعلي عزیزي او داسې نورو استادانو اثار وو.

تر یوې لسیزې په زیاته موده کې دې ګالرۍ هر کال لس زره لیدونکي درلودل او د افغان ولس لرغونی او تاریخي فرهنګ یې تمثیلاوه. کله چې ۱۳۷۱ل کال پیل شو او جهادي تنظیمونه کابل ته داخل شول، پر دې وخت نو د اطلاعاتو او کلتور وزارت اداري، حقوقي او فرهنګي مسوولین په دې هیله وو، چې هر څه به خوندي پاتې شي، خو امنیتي چارواکي او غالباً وسله وال جهادي افراد د یو توند باد په شان راخواره شول او د ګالرۍ دېوالونه یې ولړزول. کله چې وسله والو افرادو د وزارت ټول اداري قیمتي وسایل او وسایط، لکه غالۍ، فرشونه او موټر چور کړل، نو د ملي ګالرۍ د منځه تلو وېره لا پسې ګړندۍ شوه. د ۱۳۷۱ل کال د سنبلې پر **۲۳** نېټه د وسله والو کسانو له خوا د استاد غوث الدین او نورو هنرمندانو څلور تابلوګانې غلا شوې، دولتي ادارو ته خبر ورکړ شو، چې د ګالرۍ پیره دارانو دا کار ترسره کړی دی او په راتلونکې کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دا وېره شته، خو هغوی بې تفاوته پاتې شول او د ګالرۍ د برخلیک په باره کې یې هېڅ پرېکړه ونه کړه، ان دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د هغه وخت د اداري رئیس په دستور او د هغه وخت د کوپوني مغازې د مدیر په واسطه د ۱۳۷۱ل کال د سنبلې پر ۴ نېټه تر ۳۰ موټرو زیات د ډبرو سکاره د ملي ګالرۍ په انګړ کې وغورځول شول. دې کار ددې مخه ونیوله چې د ګالرۍ اثار راټول او یو مصئون ځای ته انتقال شي، ان تر دې چې د ګالرۍ یو زیات شمېر ښکلي او ناب اثار د ډبرو سکرو په تور ګرد ککړ شول او د ګالرۍ تعمیر او لوازم هم د ډبرو سکرو په شان تور واوښتل. دې کار د هېواد ټول فرهنګپال او فرهنګیان متاثر کړل او د یادو شویو کسانو عمل یې وغنده. ویل کېږي چې د نوموړ اشخاصو عمل قصدي و، د ګالرۍ اثار به یې د ((بتانو)) په نوم ونو یادول.

د ۱۳۷۲ل کال د ثور پر ۵نېټه په ګالرۍ کې د ځای پر ځای شویو وسله والو کسانو له خوا ۳ نور هنري اثار هم غلا شول، پر دې کار باندې د وزارت امنیتي څانګو هم ځان غلی ونیو او بیا یې هم د ګالرۍ د اثارو د ساتنې کوم مشخص تدبیر ونه نیو.

د ۱۳۷۳ل کال د ثور پر ۱۳نېټه د ګالرۍ د امنیتي ساتونکو له خوا د هنري نقاشۍ ۲۲ اثار غلا شول، دا ګالرۍ ته دومره لوی زیان و، چې جبران نه کېدونکی ګڼل کېږي. دې ټولو پېښو ته د اطلاعاتو او کلتور وزارت لوړو مقامونو او نورو اړوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادارو هېڅ پاملرنه ونه کړه. کله چې د ګالرۍ د برخې له منځه تلو وېرې د ځینو زړونه ودردول، نو په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې ځینو اشخاصو له هغه جملې نه د نوموړي وزارت د هنر د رئیس په ځاني هلو ځلو او د ځینو نورو مسولینو په مرسته د ملي ګالرۍ ۲۹۲ تاریخي اثار له اصلي تعمیر څخه د وزارت تعمیر ته را انتقال شول.

تر دې نږدې تېرو ورځو پورې هم د ګالرۍ تعمیر د وسله والو کسانو په لاس کې و، معلومه نه ده چې تر کومه به په دې تعمیر کې د دوی واکمني وي. په هغو ځایونو کې چې پخوا په کې ظریفه او ښکلي اثار ځوړند وو اوس یې بیا ترې تشنابونه جوړ کړي او یا هم پخلنځي، کېدی شي د یو څه وخت په تېرېدو سره د تعمیر پاتې برخه هم ونړېږي.

هغه اثار چې له ملي ګالرۍ څخه د وزارت مقر ته راوړل شول اوس هم مصئون نه دي او داسې ګونګسې هم دي، چې د وزارت په مقر کې هم د ځینو چارواکو له خوا د ګالرۍ ځینې اثار غلا شوي او دا لړۍ کېدی شي، نوره هم ادامه پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل د اوسنۍ اداري څو ځانګړتیاوې

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدنکې وفا جریدې د ثلورم کال په **۴۵-۴۶** ګڼه کې چې د **۱۳۷۴**ل کال د لیندۍ **۲۴** نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده او د هغه وخت د اداري انځورنه کوي.

له هغې ورځې چې په کابل کې دولتي سیستم ړنګ شوی او نوې اداره جوړه شوې، نو پر ټول افغانستان په تېره بیا پر کابل د اورونو او غمونو، لوږو او تونډو، سختیو او بدمرغیو قحطیو او قیمتیو سخت ناتار اوري.

هغه څه چې د تېرو غمیزو له ناتار څخه خوندي پاتې وو، د تنظیمي اداري د ځان غوښتنو او ډول ډول منفي فکري تمایلاتو د اور په څپو کې ایره شول. سره له دې چې په افغانستان کې له درېو کلونو راهیسې حکومت او دولت نه شته، خو القاب شته: جمهور رئیس(!) او د دفاع وزارت(!) اسلامي اردو، د وسله والو پوځ اعلی قوماندانې او دې ته ورته نومونې اورېدل کېږي. له دفاع وزارت سره د افغانستان نوم اخیستل کېږي (د افغانستان د دفاع وزارت) خو د دفاع غړي یوازې د کابل ښار له څو ناحیو څخه پورته کېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلامیو کې یې دا ټکي هم راغلي وي: ((که چېرې مخالفین د کابل پر ښار خپلو راکټي حملو ته دوام ورکړي، نو د اسلامي اردو ځواکونه به د کابل شاوخوا ته نږدې ښارونه تر غوڅو هوايي بمبارېو لاندې ونیسي)) مقصد یې میدان ښار، چهاراسیاب او د لوګر ولایت مرکز دی. د دوی په فکر، چهاراسیاب، میدان ښار، لوګر او د هېواد نورې سیمې چې د مخالفینو په لاس کې دي، هغه افغانستان نه ګڼل کېږي. له کابل راډیو څخه داسې خبرونه هم اورېدل شوي: ((د اسلامي اردو ځواکونو او مجاهدینو تېره شپه او نن سهار د غوڅو او ځپونکو عملیاتو په نتیجه کې د ناولو وملېشو له وجود څخه یو کلی په بشپړ ډول پاک کړ، د دې عملیاتو په نتیجه کې چې په ډېرې لوړې او عالي روحیې سره ترسره شول، د دښمن دوه ټینګ سنګرونه او د هغوی یوه زیاته اندازه سپکه او درنه وسله د اسلامي اردو د ځواکونو لاسته ورغلې ده.))

دا د اسلامي اردو د ځواکمنۍ جاج و، چې یو کلی یې له مخالفینو څخه نیولی و او د دفاع وزارت بیا د خپلو ښارونو او سېدونکو ته اخطار ورکوي، چې سخته بمباري به پرې وکړي. د نورو ملکو د دفاع وزارتونه خو یو بل ته د جنګ اخطار ورکوي او د خپلو سیمو او هېوادونو دفاع کوي، خو د کابل د دفاع وزارت بیا معکوس دی. که چا یوازې د سږ کال د حمل له میاشتې راهیسې، کابل راډیو په پرله پسې ډول اورېدلې وي، نو داسې شپه به نه وي، چې د کابل د ادارې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغام کوم بهر ملک ته نه وي خپور شوی. په دې پیغامونو کې هم د تسلیت پیغامونه دي او هم د مبارکۍ.

دا سې وختونه هم راغلي، چې تنظیمي ادارې د یو هېواد مشر ته د مبارکۍ پیغام لېږلی، ورپسې د اسلامي اردو د ځواکونو او د مخالفینو ترمنځ د جګړې خبر خپور شوی او په خبر کې ویل شوي، چې دومره مو مړه، دومره مو ټپیان او دومره مو اسیران کړل. یوه ورځ دې ادارې د انګلستان د ملکې د زېږېدو د کالیزې په ویاړ هغې ته د مبارکۍ پیغام لېږلی و، په پیغام کې د هغې روغتیا او د عمر د اوږدوالي غوښتنه شوې وه، خو همدا ورځ په کابل کې یوه غملړلې ورځ وه، تر شلو پورې کسان مړه او ټپیان وو، د فکر خاوندانو به ویل: ((افرین په دې اداره))(!) چې دلته د ورځې په لسګونو وژني او هلته د یو شخص د روغتیا او د عمر د اوږدوالي لپاره پیغامونه لېږي. دې ته ورته خبرونه نور هم زیات خپاره شوي دي.

د ۲۹/۸/۱۳۷۴ نېټه دې ادارې د مصر جمهور رئیس حسن مبارک ته په اسلام اباد کې د مصر سفارت ته د ایښودل شوي بم له امله د خواشینۍ او ډاډګېرنې پیغام لېږلی و. په پیغام کې ادارې د نوموړې پېښې له کبله د افسوس او خواشینۍ اسویلي ښکاره کړي وو، پر همدې ورځ په کابل ښار کې د جګړې له امله ۱۰ تنه مړه او ۱۲ تنه زخمیان شوي وو، خو ادارې د هغوی پر حال یوه اوښکه هم تویه نه کړه. بله ورځ یې بیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعودي عربستان کې د امریکا پوځي اډې کې د چاودلي بم له امله د سعودي حکومت ته د خواشینۍ او ډاډګېرنې پیغام ورلېږلی و ، پر دې ورځ هم په کابل کې ۸ تنه هنرمندان او د طلوع کورس ۱۲ تنه شاګردان وژل شوي وو ، ددې پیغامونو له کثرت څخه د ادارې یو مقصد دا دی چې په خبرونو کې د ادارې نوم یاد شي، نور خو نه دوی پر هېواد حاکمیت لري، چې دوی د هېواد بېلابېلو سیمو ته لاړ شي او له بېلابېلو قومونو سره وګوري او یا کومې ابادۍ، ودانۍ او یا هم د کوم علمي کار ډېره کېږدي، هغه سیمې چې د نوموړې ادارې تر کنټرول لاندې دي، په هغو کې هم د خیر کوم کار نه ترسره کېږي، چې د ادارې مشران په پرانیستو کې برخه واخلي او نوم یې یاد شي، نو دوی ته یوازې همدا پیغامونه پاتې دي او بس. په پیغامونو کې د یادونې وړ بل ټکی دا دی چې دا سې منظم شوي، چې هره شپه باید یو پیغام وي مثلاً د اسد د ۲۸ نېټې په باب له یو هېواد څخه یو پیغام رالېږل شوی و ، څرنګه چې د پیغامونو لېږل او رالېږل زیات وو او هره شپه باید د نامه لپاره یو پیغام نشر شوی وای، نو دا پیغام یې د سنبلې میاشتې په پای کې نشر کړ، چې یوه میاشت د هغې ورځې له مناسبت څخه تېره شوې وه. له ایران، هند ، چین، سوریې، البانیا ، امریکا ، ترکیې، اذربایجان، ارمنستان، سعودي، قطر او ځینو نورو مشهورو هېوادونو نه پرته ځینو نورو داسې هېوادونو ته هم پیغامونه لېږل شوي، چې هغه ګرد سره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان سره نه پخوا او نه هم اوس ډیپلوماتیکي اړیکي لري. د اکثرو پیغامونو متن کټ مټ یو شان وي، داسې فکر کېږي چې پیغامونه مخکې تر مخکې تیار لیکل شوي، یوازې د هغه هېواد او جمهور رئیس د نوم لیکل ورته په کار دي.

یوه بله اساسي موخه چې د کابل اداره یې له دې ډول پیغامونو څخه لري، هغه داده، چې دوی فکر کوي ځانته به مشروعیت او بین المللي ملاتړ ترلاسه کړي او بیا به خلکو ته ووایي هغه دی ټول ملکونه موږ په رسمیت پېژني، خو په دې خبر نه دي چې ولس اوس پر ټولو خبرو پوره پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي د ۶ نېټې غميزه
او د هغې مرکزي کرکټر

دا ليکنه د وفا جريدې د څلورم کال په ۴۷-۴۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د جدي له ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (ا.نيازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

هره ټولنه او ولس ځانته د وياړونو، پرتمونو، نېکمرغيو، بدمرغيو، غميزو او کړاوونو شپې ورځې لري. دا پېښې او يادونه د ولس په ذهن کې انځور شوي وي او له يوه نسل څخه بل ته انتقالېږي. څرګنده خبره ده چې پېښې په خپل سر نه رامنځته کېږي، اشخاص او د ژوند نور پېچلي شرايط د پېښو د رامنځته کېدو سبب ګرځي او د پېښو په لړۍ کې نور اشخاص روزل کېږي. هغه اشخاص چې د ذهني، فکري، اخلاقي، اجتماعي او نورو ښېګڼو له پلوه کمزوري وي او لويو کارونو ته لاس اچوي، نو نتيجه يې ډېره کرغېړنه او بدمرغه راوځي. دا ډول اشخاص د منفي کرکټرونو په توګه د ولس په ذهن کې ځای نيسي او ولس ته د وراړول شوي درد او زيان له کبله د هغو د سختې کرکې سبب ګرځي. زموږ د هېواد د معاصر تاريخ تر ټولو بدمرغه ورځ د ۱۳۵۸ لمريز کال د مرغومي شپږمه نېټه ده. ددې غميزې مرکزي کرکټر ببرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل دی، چې پر نوموړي نېټه د شوروي اتحاد د سرو لښکرو په زور د کابل پر تخت کېنول شو.

((ببرک کارمل د جنرال محمد حسین خان زوی د بګرامیو د کمریو او سپدونکی و، د ببرک کارمل د نیکه محمد هاشم پلرونه له کشمیر نه کابل ته راغلي دي. د بهرنیو چارو د پخواني وزیر عبدالوکیل نیکه، د نوموړي پلار (محمد حسین) حربي ښوونځي کې شامل او وروسته یې خپله لور هم ورته ورکړه)). ببرک کارمل د کابل پوهنتون د حقوقو له پوهنځي څخه فارغ شوی او بیا یې د پلان په وزارت او ځینو نورو دولتي ارګانونو کې کار کړی دی. نوموړی د ۱۹۶۵-۱۳۴۳ کال د (خلکو دموکراتیک ګوند) د لومړۍ کنګرې له غړو څخه و. وروسته یې د (پرچم) په نامه یوه بېله سیاسي ډله جوړه کړه. ده د خپل سیاست د پیل له کلونو څخه د شوروي اتحاد له سفارت سره لار درلوده، په همدې وجه خو روسانو تر بل هر چا پر ده زیات باور درلود. دی د شوروي سفارت کار کوونکو ته دومره نږدې و، چې د هغوی په ډېرو خصوصي غونډو او مېلمستیاوو کې هم د ګډون بلنه ورکول کېدله.

د ((پلوشې)) جریدې د ۱۳۷۴ل کال ۳ګڼه د سردار محمد داود خان د وخت د کابینې د یوه غړي له خولې لیکي: ((موږ په کابل کې د شوروي سفارت له خوا رسماً د ځینو خبرو لپاره نوموړي سفارت ته بلل شوي وو، کله چې سفارت ته ورددننه شو، نو د سفارت کار کوونکو موږ ته هرکلی ووایه، د هرکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویونکو په ډله کې دی (کارمل) هم، لکه د سفارت د یو غړي په توګه ولاړ و)).

((جګړن ولادیمیر کوزیچ کین چې په ایران کې د افغانستان په ارتباط د کې.جي. بي مامور و، د ۱۹۷۲کال د نومبر پر ۱۱ نېټه له بي بي سي سره د یوې مرکې په ترخ کې دی د کې.جي.بي یو لوړ رتبه مامور وباله)). د همدغو روابطو نتیجه وه چې دی په چکوسلواکیا کې د افغانستان له سفارت څخه په مخفي ډول مسکو ته بوتلل شو.

((د کې.جي.بي د جاسوسۍ ضد مشر تورنجنرال لوکین وایي: کې. جي.بي کولای شول، چې د ټولنو او افرادو په خصوصي او عمومي تاریخ کې بدلون راولي او د کماندو داسې افراد یې په واک کې وو، چې د شوروي تر پولو د باندې هم په هر ډول تهاجمي او تروریستي عملیاتو لاس پورې کړي، چې له همدې قطعې نه یوه ډله چې په مستعار نامه (زینت) یادېدله، د سفارت د ساتنې په پلمه کابل ته ولېږل شوه او د جنرال ویکتور پاپوتین قوماندې ته ورکړل شوه.

نوموړی وایي: ((دمرغومي پر پنځمه نېټه د کې.جي.بي له مشر اندروپوف سره ناست و، چې له کابل نه د کې. جي.بي نماینده د امین د وژلو او د عملیاتو د بریالیتوب خبر ورکړ، اندروپوف احساساتي و او ویې ویل چې کارمل ژر پیدا او د بیانیې متن ورته جوړ کړئ!)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا ((له تاشکند راډیو نه د حفیظ الله امین د وژنې اعلان له یو اشنا ستوني نه راووت او دا اعلان د مفصلې وینا په ترڅ کې د هغه له خوا د تاشکند د راډیو په څپو کې څو ځلې تکرار شو، چې وروسته یې خپلې غلطۍ ته پام شو، کابل راډیو یې قطع او خپله خپرونه یې د کابل راډیو په نامه کړله.

کله چې دی د امین له مرګ نه پوره ډاډه شو، نو د کې.جي.بي له مېلمستون نه له خپلو تنبتېدلو ملګرو سره بېرته کابل ته راوستل شو او پر تخت کېنول شو.

برژنیف او روسي مشرانو د یو تلګرام په ترڅ کې ده ته د بریالیتوب مبارکي ورکړه.))

کله چې دی د کابل پر تخت کېنول شو، بیا نو ده په زغرده د شوروي اتحاد پر دوستۍ او اړیکو ویاړ کاوه، ان دا چې د یوه محفل په ترڅ کې یې د ګرمو احساساتو په وجه خپل هر څه په ډاګه کړل.

نوموړی د روسپالنې په مینه کې دومره ډوب و چې ان د خپل زوی نوم یې (واستوک) ایښی و او د شوروي اتحاد دوستي یې تلپاتې او خلل نه منونکې بلله.

سره له دې چې ده د جدي د ۲نېټې پېښه د انقلاب نوی بشپړتیایي پړاو باله، خو د دې پړاو په بري کې یې د شوروي له رول څخه په خپله پرده اوچته کړه. دی وایي: ((هر گاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد شوروي سوسیالستی نمیبود، انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمیگشت و امروز نه تنها در افغانستان، بلکه در منطقه یک فاجعهء عظیم تاریخ رُخ میداد)). (کابل کالنۍ، **۱۵**مخ، **۵۸-۵۹** کال ګڼه).

نومورې د ګران هېواد د ویاړونو، پرتمونو او رزمونو د ماضي پاڼې نه وې لوستې او د هېواد ژوند او بقا يې په ((ستر شوروي اتحاد)) پورې تړله. په سلګونو ځله به يې په رسمي او خصوصي غونډو کې دا خبرې تکرارولې: ((که د شوروي اتحاد د محدودو قواوو شته والی نه وای نن به زموږ هېواد د امپریالیزم خولې ته لوېدلی وای)). (کابل کالنۍ **۵۸-۵۹**کال ګڼه، **۱۱۷**مخ)

((در حالی که استقلال ملی کشور ما را خطر جدی ناشی از تجاوزات امپریالستی تهدید میکرد یکبار دیگر دوست بزرگ و ازموده مردم افغانستان، اتحاد شوروی درکنار ما قرار گرفت)). (کالنۍ، **۱۸۹**مخ)

ده د خپل هېواد عظمت، غیرت او همت ته نه کتل، یوازې جغرافیایي حدود، د نفوسو د شمېر څرنګوالی او ځینو مادي وسایطو يې د ذهن سترګې ورپټې کړې وې، ځکه يې نو پخپلو خبرو کې خپل هېواد ډېر کوچنی او خپل دوست هېواد(!) يې ډېر لوی معرفي کاوه. ((کمک بلاعوض خلقهای شوروی به مردم افغانستان نمونهء برجسته است در مناسبات بین المللی که از روابط حسنه یک کشور بزرگ و کبیر با یک دولت کوچک...)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده زیات زیار ایسته چې د ژوند په ټولو چارو کې د شوروي اتحاد له تجربو او کړنو نه ګټه پورته کړي، که د افغاني ټولنې له ژوند چارو سره سمون خوري او که نه؟ دا نو بېله خبره ده، د ده هڅه دا وه چې د دوو بېلابېلو ټولنو ژوند هماهنګ وښيي او په اصطلاح د شوروي اتحاد له تجربو څخه ګټه پورته کړي، نو ځکه به یې په زیاتو غونډو کې د شوروي پر تجربو ټينګار کاوه. د ښځو يوې غونډې ته د خبرو په ترڅ کې ددې تجربو يادونه او د ځوانانو يوې غونډې ته ددې تجربو د يادونې ترڅنګ د شوروي ځوانانو د کمسمول له سازمان څخه مننه څرګندوي: ((بشریت مترقی تجارب ارزشمند در ارتباط باجنبش زنان اندوخته است، در زمینه بیش از همه تجربه تاریخی کشورهای سوسیالستی و در درجه اول اتحاد شوروی ارزش والا و بزرگی دارد)).

((اجازه راکړئ چې د هېواد د ځوانانو د دغې سترې غونډې او پيوستون په کار کې د زړه له کومې د ښو او لويو بريالیتوبونو هیله وکړم او يو ځل بيا د سوسیالستي هېوادونو او د نړۍ د نورو هېوادونو د ځوانانو د بین المللي سازمانونو په سر کې د شوروي اتحاد د لیننی کمسمول سازمان مخکښو استازيو ته خپلې مننې څرګندې کړم)). (کالنۍ، ۲۱۲مخ). ده به تل د خپلو خبرو په ترڅ کې پر څو خبرو باندې ډېر ټينګار کاوه: ((د افغان شوروي دوستي)) او ((د انقلاب نوی پړاو)). ده په دې يادونو کې د افراط تر وروستۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریده ځان رسولای و. ((اگر مرحلهء نوین انقلاب صورت نمیگرفت، اکنون افغانستان در نقشهء سیاسی جهان وجود نمیداشت)). (کالنۍ، ۲۸۳مخ) ((دور نمای دوستی افغان و شوروي خلل ناپذیر وخدشهء ناپذیر است و از یک پیروزی به پیروزی دیگر موج به موج به طرف تکامل و استحکام خود پیش میرود)). (کالنۍ، ۳۱۲مخ)

دی د جدي تر ۷ نېټې وروسته شوروي ته د خپل سفر اهمیت داسې څرګندوي: ((د ثور انقلاب د نوي پړاو تر بریالیتوب وروسته په بین المللي لحاظ زموږ لپاره ستره سیاسي پېښه هماغه شوروي اتحاد ته زموږ د ګوندي او دولتي لوړې رهبرۍ د هئیت سفر او په مسکو کې د افغانستان او شوروي اتحاد د خبرو بریالي سرته رسول وو، د دغو خبر اهمیت د اوسنۍ شېبې د خبرو له چوکاټ څخه ډېر لوړ دی او ځینو برخو کې د دوه اړخیزو اړیکو له چوکاټ څخه هم لوړ ځي)). (کالنۍ، ۲۷۸مخ).

که په پورته عبارت کې د ((چوکاټ)) کلمې ته ځیر شو، نو ډېرې سپورې ماناوې ځنې راځي، په عادي ورځنۍ محاوره کې هم له (چوکاټه وتل) په منفي مانا کارول کېږي، خو ده د کلمو پرځای کارونې ته هم پام نه دی اړولای، هغه ((دوستي)) چې له چوکاټه ووځي، نو طبیعي ده چې نور څه ترې راولاړېږي.

بله خبره چې ده د هغو په باب بېلابېل متضاد نظرونه څرګند کړي، هغه د شورویانو د راتګ مساله وه، سره له دې چې موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتـه یادونـه وکـړه. ده ویلـي: ((هرگـاه کمکهـای بـی شـایبه و برادرانه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالستی نمیبود انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود نمیگشت)). (کالنۍ، ۱۵مخ). خو بیا بـه یې هم کله کله دا د افغانستان- شوروي د ۱۹۷۸ کـال د دسمبر د ۵ او د ۱۳۵۷ کـال د قـوس د ۱۴ نېټـې د تړون پر اساس چې د ده په قول د دواړو هېوادونو د حکومتونو ترمنځ شوی و، راغلي، کله بـه یې ویـل چې د ملگرو ملتونـو د منشور د (۵۱) مادې پر اساس راغلي، خو کلـه چې بـه د هېـواد په دننه کې انتقادونه او فشارونه پـرې تـر حده زیات شول، نو بیا به یې ویل چې دا خو ((امین راوستي))، دا خبرې به ده هغـه وخت کولې، چې نورنـو د روسانو او پـر خپـل بـري ورتـه شـک پیدا شوی و. د خپل قدرت پر لومړي کال خو یې ځان د شوروي اتحاد یو وجود باله دا ویاړ (!) یې چاته نـه ورکـاوه او همدا بـه یې ویل: ((در این دوستی و در این روابط میتوانیم بگویم که هیچ قدرت درجهان اعم از ارتجاع سیاه، امپریالیزم جهانی، شـوونیزم چـین و دیگـر نیروهـای طـاغوتی هـر گـز نمیتواننـد کوچکترین خدشه وارد سازند)). (کالنۍ، ۴۳۳مخ) ((زنده باد دوستی خلل ناپذیر جمهوری دموکراتیک افغانستان و اتحاد شوروی دوست و برادر جاودان و همیشه گی ما !)). (کالنۍ ۴۵۲مخ)

د اسوشیتد پرس خبریال له ده څخه پوښتنه وکړ: ((قسمی که جلالتمآب شما فرمودید و قبلاً گفتید که امین ایجنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپریالیزم امریکا بود پس او چرا قشون شوروی را در افغانستان دعوت کرد؟)).

جواب: ((حفیظ الله امین ایجنت امپریالیزم امریکا از اتحاد شوروی طلب کمک قطعات محدود نکرده بود، بلکه این کمک به اراده و تصویب نزدیک به اتفاق ارای شورای انقلابی جمهوری دموکراتیک افغانستان صورت گرفته است)). (کالنی ۳۲۵مخ)

دلته که له انقلابي شوری څخه مقصد د نورمحمد تره کی ((انقلابی شوری)) وي، نو د هغه پر ژوند خو روسان رانغلل، نو د هغه تر مرګه وروسته روسانو د هغه ترون عملي کاوه؟ او که د امین د وخت انقلابی شوری څخه یې مقصد وي، نو هغه خو دی خپله ردوي چې امین نه دي راغوښتي. بله عجیبه خبره خو داده چې راغوښتي هغو دي(!) خو قدرت ته یې دی ورساوه !؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه

> دا لیکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۷-۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د کب ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. دا لیکنه په کابل کې د همغه مهال د حالاتو تصویر کاږي.

په کابل کې د ژوند د سختوالي، تنګوالي او نورو کړاوونو په وجه خلک له ډېرو ستونزو سره مخ دي. دې ستونزو خلک ډول ډول کارو ته مجبور کړي دي، د چا کوکې پورته شوې، د چا فریادونه، چا چور وکړ، څوک چور شول، څوک مړه شول او چا د مړو په شتمنیو د ژوند د هوساینې چارې برابرې کړې. ژوند د افراط او تفریط له څپو سره یوځای شو، اوس نو په ښار کې هره ورځ یوه نه څو داسې رنګینې متضادې، خندوونکې او ژړوونکې پېښې پېښېږي، چې د انسان عواطف دردوي او خوځوي.

څو موده دمخه د کابل د موسی کلا یوه مسجد ته یو څوک د شپې ورننوتی و، د مسجد غالۍ او نور فرشونه یې وړي وو. سهار چې لمونځ کوونکي مسجد ته دننه شول، ګوري چې مسجد کې فرشونه نه شته، کله چې لږ رڼایي شوه او د مسجد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې ته يې پام شو ، نو په يوه کاغذ کې په روښانه ډول ليکل شوي وو:

((زه ډېر مجبور وم، نو ځکه مې د مسجد سامان او فرشونه يوړل، هر کله چې زما مجبوريت رفع شو ، نو مسجد ته به دا شيان بيا واخلم او را به يې وړم. په احترام)).

د روان کال د مرغومي پر مياشت په کابل کې قحطي او قيمتي د يو شمېر کورنيو د ژوند د ورځينيو چارو د خړوبولو تنابونه دومره سست کړي وو ، چې نور نو د ټينګولو نه وو ، ان دا چې ځينې کورنۍ د خپلو ماشومانو په ساتنه پکو شوې دي. د خيرخانې مېنې يوه جامع مسجد ته يو سړي خپل دوه تنه ماشومان راوستل او په مسجد کې پر ناستو لمونځ کوونکو يې غږ وکړ: ((هر څوک چې دا ماشومان ساتلای شي، د ټول عمر لپاره دې ځان سره بوځي)). دې ته ورته پېښې د کابل په نورو جوماتونو کې هم شوې دي.

په همدې ساړه ژمي کې نه يوازې په مسجدونو ، بلکې په نورو عامه ټولنو او بازارونو کې هم د ماشومانو د سپارلو خبرې شوې دي. د روان کال د دلوې مياشتې په لومړيو ورځو کې، د کابل د پښتني تجارتي بانک مخې ته، يو سړي خپل ماشومان ترلاسه نيولي وو او په زوره زوره يې چيغې وهلې: ((او خلکو راشئ ! دا ماشومان ځان سره بوځئ ! زه نور ددې توان نه لرم، چې دوی ته ډوډۍ ورکړم، په تن يې پټ او په نس يې ماړه کړم، دا مري، زه د دوی قتل په خپله غاړه نه شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستی، څوک چې ددې توان لري، دا دې بوځي ! که نه نو دا خو مري، بیا به نو قتل د دوی پر غاړه وي، ما خو خپله غاړه خلاصه کړه، نوره مو خپله خوښه)).

د قحطۍ او قیمتۍ مرګ او درد تر څنګه یخنۍ هم پر ښار خپله خوله لګولې ده. د سون مواد په ډېره لوړه بیه خرڅېږي. په همدې وجه خلک مجبور دي، د سون له هغو موادو څخه هم ګټه پورته کړي، چې له ښاریو څخه لاسته راځي، د کابل ښار یو تن تحصیل کړی ښاري، ددې موادو د لاسته راوړلو داستان داسې بیان کړ: ((څو موده دمخه په دې لټه کې وم، چې د سون نسبتاً ارزانه مواد لاسته راوړم، چا راته پته راکړه، چې د ښار په څنډو کې له شپنو سره د ګډیو، مېښو او وریو پچې پیدا کېږي، تیارې یې په بوجیو کې اچولې او د بوجیو په توګه یې خرڅوي، سره له دې چې د سون دا مواد هم ارزانه نه وو او د چا خبره د کشمشو په بیه خرڅېدل، خو مجبوریت و، وامې خیستل، ټولې څلور بوجۍ شوې، ښار ته راروانې یوې لارۍ موټر کې مې دا بوجۍ واچولې او زه پرې له پاسه کېناستم، څو دقیقې لانه وې تېرې شوې، چې موټر ودرېد او یو ټوپکوال رادمخه شو، سر له واره یې پوښتنه وکړه، دا څه شی دي؟ او د چا دي؟ ما نو په ډېر جرئت وویل: دا خو د وریو پچې دي، کور ته یې وړم سېزو یې. نو ما ته رابرګ شو، هله راشه ددې محصول راکړه، ما ویل پچې ! دې پچو د پچو مې محصول لیدلی نه دی، سړی ډېر په قهر شو او راته یې وویل: ډېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې مه کوه ژر شه هله د بوجۍ په سر زر افغانۍ راکړه، ما چې فریاد کاوه سړي راته نور هم بد و رڼګې کېده، نو په پای کې مجبور شوم څلور زره افغانۍ مې ورکړې او کور ته راغلم.))

په کابل ښار کې د نورو بد مرغیو ترڅنګ غلا، اختناق، وژنې او نورې ناروا چارې هم خپل شتون وخت پر وخت ثابتوي، څو موده دمخه یو وسله وال ګروپ د خیرخانې مېنې یو کور ته داخل شو، دوی غوښتل چې پر رڼا ورځ د دې کور یوه پېغله وتښتوي، سره له دې چې په دې کور کې پر دې وخت د کور مشر او کوم بل نارینه نه و، یو میل وسله، همدا پېغله او تقریباً یو دولس کلن کوچنی موجود وو، کوچنی او پېغله چې د وسله والو کسانو په نیت پوه شول، نو کوچني وسلې ته لاس کړ، ددې وسله والو کسانو قوماندان یې مړ او څو نور یې ټپیان کړل او پاتې نور وتښتېدل. دا ډول پېښې نه یوازې په کابل کې دي، بلکې د هېواد په ګوټ ګوټ کې دې ته ورته پېښې هم ترسره شوي او تر سره کېږي.

د کابل ترڅنګ په ولایاتو کې هم د غلاوو، تالاوو او بدمرغیو بازار تود دی، د مثال په ډول:

د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ د (سید کلا) نومي کلي کې د شپې د سپکې وسلې پرله پسې ډزې وشوې او بیا وروسته پته ولګېده چې: ((په نوموړي کلي کې یوه کور ته چې یو غړی یې ایران ته د مزدورۍ لپاره تللی و، څه پیسې رالېږلې وې، وایي چې غله له دې رازه خبر وو، نو د شپې درې تنه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلو سره دې کور ته ور واوښتل، د کور مېرمن پرې ويښه شوه، غله د پيسو غوښتنه کوله، دې غيرتې مور هغه له اوږدو وښتانو ونيوه، وسله يې ترې واخيسته او راچپه يې کړ، غله سمدلاسه خپل بل ملګري ته چغه کړه ! هله وله يې چې مړ يې کړم او نه مې خوشې کوي، هغه چې کله ډز وکړ، نو خپل ملګرى يې په پښه وويشت، غله چغه کړه: زه دې وويشتم ښځه پاتې ده، ښځې لکه زمرۍ غوندې غل کلک له وښتو نيولى و او کشاوه يې، دې بل غله بيا ماشې ته ګوته وروړه، ماشينګنه يې ضربه کړه او د ښځې له زړه او ګوګله ګولۍ ووتې. ښځې خپل روح خداى(ج) ته وسپاره او په ابدي خوب ويده شوه. غلو د شهيدې له منګولو څخه د غله وښته خلاص کړل او خپل ټپي يې پرشا واچوه، پکول، څپلۍ او کلاشينکوف ورڅخه پاتې شول او خپله وتښتېدل، غلو لا خپل ملګرى تر يوه ځايه نه و رسولى چې ساه يې وخته، کله چې د لغمان چاروا کي خبر شول، نو د غلو اقارب يې ونيول، د غله مړى ډېر ځنډ په لغمان ښار کې د عامو خلکو مخې ته پروت و او ټولو پرې لعنت وايه، د يوه کلي خلک هم حاضر نه شول چې په خپله هديره کې د هغه مړى پرېږدي. داسې اوازې هم وې چې د غله مړى بيا په پټه په يوه باغچه کې ښخ کړاى شوى و ، خو کله چې خلک خبر شوي وو ، د شپې څوک ور اوښتي و او قبر يې ورته لوڅ کړى و. د لغمان چارواکو هڅه کوله چې دده نور ملګري ونيسي او په عام محضر کې يې په سزا ورسوي، ځينې ګونګوسې وې، چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې غله يې نيولي دي، نن او سبا به ورته سزا ورکړ شي، چا وې چې تښـتېدلي دي، خو تراوسه پرېکونې خبره نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل بیا په وینو ولمبل

دا لیکنه هم له پېښور څخه خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۲۵-۲۲ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ له ۲۵ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده.

نن یو ځل بیا سېزل شوي او لمبه شوي کابل د خپلو بچیانو (سلو) جنازو ته اوږه ورکړه. دا لومړی ځل نه دی چې له دې ښار نه دومره جنازې پورته کېږي، دا څلورم کال دی چې هره ورځ د دې ښار د سیاسي سوداګرو ترمنځ د سرونو سودا کېږي، هره ورځ پر دې ښار د مرګونو سېلۍ ګرځي او هره ورځ د غمونو یوه نوې ټکه راغورځېږي.

د کابل ښاریان هغه قربانیان دي، چې هم په جوړه کې زیان مومي او هم په جګړه کې. یو لیکوال د یوه ښاروي (پسه) له خولې لیکلي وو: ((زه نن ډېر خفه یم))، چا ورته وویل چې ولې؟ او په څه دومره پرېشانه یې؟. پسه په ځواب کې ورته وویل: ((خبر به یې چې نن زمونږ د کلي د دوو لویو خانانو د پخلاینې ورځ ده. دا هغه خانان دي چې کلونه کلونه یو د بل وینو ته تږي ناست وو او یو د بل ډېر کسان یې وژلي دي. مونږ ته پکې هم ډېر زیات زیان رارسېدلی و. خو نن نه پوهېږم د کوم مجبوریت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې سره پخلا شول او يو بل ته يې د دوستۍ لاس ونه ورکړل، نو ته ولې د دوی پر دې دوستۍ خفه يې؟ پسه پر خپلو شونډو يوه مړاوې او مرګونۍ خندا تېره کړه، څنګه به خفه نه يم؛ د دې خانانو پخلاينه نن د ډېرو شاندارو مراسمو په ترڅ کې ترسره کېږي، هلته به يو خان بل ته د دوستۍ لاس ورکوي او يو بل به غېږ کې نيسي، کله چې دوی سره لاس ونه ورکړل، نو د غه مهال ما د دوی په پښو کې حلالوي چې وينه تويه شي او نوره دښمني پای ته ورسېږي.))

کابل ښاريان چې د څه کم دوو لسيزو او په تېره بيا د تېرو څلورو کلونو د رنځورونکي ژوند درانه پېټي پر ملا کړوپ کړي دي. دا پېښنه په ببوسه نظر څارله، څو ورځې د مخه د خلکو په ذهنونو کې د کومې غميزې څرکونه لګېدل، زه هم د دې پېښې يو ليدونکی او شاهد يم. د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په يوه ټولګي کې پر تدريس بوخت وم، د درسي ساعت تر پای وروسته محصلينو وويل: چې موږ سبا نه راځو! ما وې ولې؟: موږ ته کورنۍ اجازه نه راکوي ځکه چې د توغنديو د لګېدو احتمال حتمي دی. کله چې د چهارشنبې ورځ پوهنتون ته لاړم، نو پوهنتون له محصلينو تش و، ډېر لږ شمېر محصلين راغلي وو. زه له پوهنتونه ښار ته د عامه کتابتون پر لور رهي شوم. سره له دې چې د توغنديو د لګېدو امکان راته حتمي برېښېده، خو د يو ضروري راسپارل شوي څېړنيز کار لپاره مې هلته تګ ضرور وګاڼه. د سهار ۹ بجې وې، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورڅېرمه د بیهقي کتاب پلورلو غرفې ته چې ورسېدم، نو د دریو توغندیو لومړنی اواز مې ترغوږ شو، لږ تم شوم، بیا یې په نسبتاً لرې سیمو کې د لګېدو غږ راغی، بېرته راوګرځېدم، کله چې د پوهنتون تمځي ته راورسېدم، نو د نورو توغندیو د (ډم، ډم، ډم) غږ راغی، خلکو اخوا دېخوا لکه د مرغیو د بچیانو په څېر منډې وهلې، داسې لکه پر چنچڼو او یا هم د سیسیو پر بچیو چې باښه پرېوزي، ټول غلي غلي په دکانو او اخوا دېخوا ځایونو کې ننوتل. هر څوک (انسان) چې د کابل د خلکو دا حال وویني، نو له سترګو څه چې له ذهن او زړه نه به یې هم ورته ویني او اوښکې وڅاڅي.

یو سرویس موټر په ډېرې وارخطایۍ په همدې تمځي کې ودرېده، په موټر کې پورته شوم او د پوهنتون پر لور رهي شوم، په لاره کې د توپونو د نورو پرله پسې ډزو غږونه راتلل او د اجل نیولو تر روحه یې ځان رساوه. کله چې پوهنتون ته ورسېدم، نو نیم ساعت وروسته یو چا دا خبر راوړ، چې د پوهنتون په تمځي (پل باغ عمومي) کې د دوو ټکسي موټرو ترمنځ توغندی ولګېده او دواړه له سورلیو ډکو ټکسیانو اور واخیست او ټول پکې ایره شول. یوه بجه شوه، له پوهنتون څخه د عملیې په موټر کې د کور (کارګري قصبې) پر لور رهي شوم. کله چې موټر د خیرخانې مېنې پنځه سوه کورنۍ څلور لارې ته ورسېده، نو یو زیات شمېر نتلي، سپېره او رنګ الوتلي خلک موټر ته راوختل، یو سپین ږیري سمدلاسه په توبو او سپکو پیل وکړ، چا لا پوښتنه هم نه وه کړې، چې ده د ښار د مرګ ژوبلې داستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيل کړ، سره له دې چې عمر يې خوړلی و، خو همدا يې ويل (من امروز تولد شدم امروز تولد شدم) زما ترشا څوکۍ کې يو بل رنګ الوتي ځوان هم دا فرياد کاوه، هغه د سرحدونو چارو وزارت کار کوونکی و، په بنده بنده ژبه يې وويل: په خپلو سترګو مې وليد چې زموږ د وزارت د يو مدير سر د هغه له تنې غوڅ شو، هغه په مينوبوس موټر کې ناست و، چې د توغندي يوه ګرمه او سره پارچه يې پر ستوني ولګېده او سر يې ورته له تنې څخه جلا کړ. په موټر کې خلکو دې ناستو حاکمانو ته دومره بد ورد ويل چې په ليکلې بڼه يې قلم او کاغذ له دود سره سم نه شي زغملای.

کله چې له موټر نه کښته شوم، نو د وزير اکبرخان له روغتون څخه يو تن راغی، وويل چې: نن يې دې روغتون ته زښت ډېر ټپيان او مړي راوړل، د چا لاس نه و، د چا پښه، څوک پر يو ځای لګېدلی، څوک پر بل ځای، د يوه پښه لاندې زنګېدله او په چيغو چيغو يې ژړل. ډاکټرانو يوه خوا او بله خوا منډې وهلې، ټپيان ډېر زيات وو، يو ډاکټر چې د دې ماشوم او نورو زياتو ټپيانو حال وليد، نو پخپله پرې ضعف راغی او له نورو ناروغانو سره يې ده ته هم سيروم چالان کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قدرت د انتقال مساله

دا لیکنه هم د وفا جریدې د پنځم کال په ۲۷-۲۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د زمري ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده.

ځلور کاله کېږي چې په کابل کې د قدرت(!) د انتقال پر سر ټول هېواد لـه ستونزمن، دردمن او رنځوونکي حالت سره مخامخ شوی دی. جنگونه وشول، مرگونه وشول، جرگې وشوې، مرکې وشوې، دسیسې او معاملې وشوې، له جلال اباده تر اسلام اباده، له کابله تر پېښوره، او ان تر لوړې کعبې شریفې پورې عهدونه وشول، قسمونه وخوړل شول، سوگندونه یاد شول، پر قرآن لاسونه کېښودل شول، دا وشول او هغه وشول او... خو دا ټول یو په بل پسې په اوبو لاهو شول، د ملت هیلو، غوښتنو، اتلولیو او د ولس ټول پاتې مادي او معنوي شته د ایرو او خاورو پر ځلو بدل کړای شول.

له ظاهري پلوه دا ټول زیانونه د قدرت پر سر پر پاتې کېدو، د کابل د چارواکو ټینگار او د دوی د راپرځونې لپاره د دوی د مخالفینو د هڅو په پایله کې رامنځته شوي دي. په اساسي مانا خو په افغانستان کې حکومتي ځوک د ۱۳۷۱ لمریز کال د ثور پر میاشت د یوې دسیسې په نتیجه کې چې خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاروا کي يې هم دد ې توطيې غړي وو ، وپاشل شو او برخه برخه د جهادي تنظيمونو لاسته ورغی. د اوسنيو چارواکو برخه هم په دې وېش کې د ياد وړ وه او د دوی برخه په دې هم درنه شوه چې د دولت(!) نوم ورته ورکړ شو. دغه راز روسي چاپ افغاني بانکنوټونه چې نور (تنظيمي حکومتونه) ترې بې برخې وو ، روسانو دا (نعمت)(!) پر دوی ولوراوه.

چارواکي په دې نظر وو ، چې له قانوني او نا قانوني لارې به د خپلو لاس لرلو وسلو او بې پشتواني نوټونو په زور خپل مخالفين ژر له منځه يوسي، بيا نو که هر ډول اداره وي، د دوی مخالفين به نه وي او ((ولس به له يوه انجام شوي عمل سره مخ وي)) خو داسې ونه شول، د مخالفينو د مخالفت په نتيجه کې که پخواني مخالفين کمزوري او له دوی سره يې يوځای سياسي حيثيت ختم شو ، نو نوي او تازه دم مخالفين پيدا شول او ان تر دې پورې چې د چړې څوکه يې د چارواکو تر غاړې ورنږدې شوه ، همدې فشارونو چارواکي په اصطلاح استعفی کولو ته جبراً متمايل کړل، دغه او هغه نېټه، دغه ورځ او هغه ورځ به يې د خپلې استعفی نېټې وټاکلې، خو هغه ورځ چې به رانږدې شوه ، بيا به يې پرې وفا ونه کړه. په حقيقت کې خو خبره دا ده چې چارواکي نه استعفی کوي او نه دې ته حاضر دي او نه هم د استعفی کولو پوره وس لري، اوس راځو دې ته چې ايا چارواکي به دا خوندونه او دا خزانې بل چاته پرېږدي؟؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویل دورانت امریکایي په قول: ((اپلاتون به ویل چې د وروسته پاتې ټولنو د اداري لپاره اشرافي او دکتاتوري حکومتونه په کار دي)) له اشرافي اشخاصو څخه د اپلاتون مقصد دا و، چې د دوی زیاتې غریزې مخکې تر مخکې مرفوع شوې وي او دکتاتوري یې د یوې وسیلې په توګه د دې ډول ټولنو لپاره ځکه غوره ګڼله، چې وروسته پاتې ټولنې له دکتاتورۍ پرته نه شي کنټرولېدی او زیاته دموکراسي کېدی شي هغو ته په انارشي بدله شي.

کله چې موږ د ځینو چارواکو فردي شخصیت ته ګورو، نو په هغه کې د یو سیاسي شخصیت ډېرې نیمګړتیاوې ترسترګو کېږي: یو دا چې دی له فکري او روحي پلوه دې حد ته نه دی رسېدلای، چې څوک یې تر خپل شخصیت ټیټه وګڼي. او س هم پر خپل شخصیت هر ډول داغونو ایښودلو ته تیار دی، خو مقصد چې دی پر دې کرسۍ پاتې شي، ځکه چې دا چارواکي د ټولنې له یو ډېر ټیټ قشر څخه دي. نو هغه څوک چې د اقتصادي محرومیت د غسې ټکلې غریزه ولري ایا دا خزانې چې اوس دی پرې ناست دی، ملت ته پرېږدي؟ د کابل ښار خو لا څه چې یوازې دوه سپین تعمیرونه او دا ډول د پیسو خزانې ورسره وي. هېڅکله به یې چاته پرې نږدي، نوم بدوالی او د شخصیت کوم سپکاوی چې د هغو د کړنو په نتیجه کې هغوی ته په برخه شوی، هغه باندې خو اوس د چا خبره سر هم نه ګروي ((اوبه چې په سر واوښتې څه یوه نیزه څه لس...)) له دې پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم څیز چې د چارواکو په فکر او شخصیت کې په عملي، ذهني او ضمني ډول لیدل کېږي او زموږ د ولس د ګټو خلاف او د کرکې وړ دی، هغه د هېواد د اکثریت قوم پر وړاندې د کینې او تعصب درلودل دي.

کوم کسان چې د ځینو چارواکو پر شا وخوا راټول دي، هغوی ټول خپله ګټه او ژوند په همدې جګړه کې ویني، ځکه چې اوس نه کوم قانون شته، نه کوم پارلمان، نه کومه پوښتنه او نه کومه ارزونه (ارزیابي). یو چارواکي په (د افغانستان بانک) کې یو ځانګړی حساب (۹۰۰۰) باب پرانیستی او دا د ده داسې باب دی، چې د پیسو د لګښت وجه یې څرګنده نه ده. داسې میاشت هم راغلې، چې یوازې له دې باب څخه یې له لس زره ملیونو نه نیولې تر پنځه لس زره ملیونه افغانیو پورې پیسې بېلابېلو اشخاصو ته ورکړې دي، نور حسابونه د پیسو خو لا څه کوې، هلته بل چارواکي ځانته بله پاچاهي جوړه کړې ده. د پیسو اصلي ټولواک هغه دی. پیسې له مسکو نه د باګرام هوايي ډګر ته راځي، څه چې یې زړه وي هغه هلته ستنوي او څه چې په کابل کې پکارېږي، هغه هلته لېږي. له دې پرته ځینې نور هم د پیسو د وېش صلاحیت لري. نو اوس که ځیر شو په هېڅ یو ملک کې هېڅوک د پیسو د داسې وېش صلاحیت نه لري، نو ایا چارواکي له دې خزانو څخه څنګه پورته شي؟

هسې د خبرو او مذاکرو له لارې د خبرو سیاسي حل یو انساني اصل دی او اکثره اشخاص هم ظاهراً په اخبارونو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکو او خبرو کې د تفاهم او خبرو اترو له لارې د قضيې حل غواړي، ان چارواکي هم د سولې له لارې د خبرو فيصله کولو وېناوې کوي، خو په زړه کې خبره بله ده.

ځينې چارواکي او هم نور اشخاص په خپلو زړونو کې ښه پوهېږي، چې دا اشخاص هېڅکله له خپل دې او سني حالت نه لاس نه اخلي، خو بيا هم په متحد المال ډول او د سياسي نزاکتونو(!) لپاره جګړه مار هم د سولې خبرې کوي او سوله دوست هم. که واقعيت او حقيقت ته پام وکړو ، له سياسي نزاکتونو څخه سياسي واقعيتونو ته مخ راواړوو ، نو وبه وايو چې له دغو لارو چارواکي سقوط نه شي کولای ؟ له هرې ممکنې لارې د بې پشتوانې روسي چاپ افغاني بانکنوټونو بندول او يا له هغو څخه د ځينو چارواکو د لاسونو لنډول ددې ادارې د سقوط عوامل کېدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يرغمل شوى ولس

دا ليکنه د وفا جريدې د پنځم کال په ۳۵-۳۶ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د تلې له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نيازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

څه کم پنځه کاله کېږي، چې د کابل پر ښار باندې د بېلابېلو جگړه مارو ډلو او تنظيمونو بېلابېله او پرله پسې يرغلونه تېره شوې او تېرېږي. په دې موده کې په ښار کې تقريباً ټوله ملي شتمني او د ښار د خلکو اکثره شخصي شتمني د جگړه مارو ډلو له خوا چور شوې او يا له منځه وړل شوې ده.

په کابل ښار کې اکثره جگړې ((د کابل د دفاع))(!) په نامه ترسره شوې. هرې ډلې باندې به چې د بلې ډلې له خوا توغندي وويشتل شول، نو هغوى به دا بله غاړه ملامته کړه، چې پر کابل يې توغندي ويشتلي. که څه هم د دوى د ((دښار د دفاع))(!) توغندي هم پر همدې کابل لگېدلي، خو دې غاړې به د ښار بله غاړه او سيمه چې دمقابل لوري په لاس کې وه، د کابل څه چې ببخي د افغانستان برخه نه گڼله. د ساري په توگه د ۱۳۷۱ کال د ثور مياشتې پر ۴ يا ۵ ورځ د کابل له واکوالو څخه دوه تنه يو بل ته د مخابروي خبرو اترو په ترڅ کې اخطار ورکوي چې کابل ښار ته خپلې لښکرې را ونه لېږي که نه دى به د کابل له ښار او خلکو څخه ((دفاع))(!) وکړي. همدارنگه يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل حزب د خپل ځان دفاع، د کابل د غرب د خلکو دفاع ګڼله او همدارنګه نورو بېلابېلو تنظیمونو تر خپل لاس لاندې سیمې د خلکو د سر و مال د ساتنې او دفاع په نامه تر خپل واک لاندې ساتلې، خو حقیقت دادی چې ددې ډلو د موجودیت او ((دفاع))(!) په وجه د کابل هره برخه ویجاړه او هر ډول شتمنۍ چور او وسېزل شوې. د خلکو سر و مال، عفت او عزت ته درانه زیانونه واوښتل. عجیبه خبره خو دا وه چې د خلکو د کورونو د دفاع په نامه د هغو کورونه چور، د سر او مال د ساتنې په نامه د هغو سرونه غوځ او مالونه چور او عفت یې لوټ شو، خو د دفاع(!) هېڅ ډول پته ونه لګېده، خو که فرض کړو دا ((دفاع))(!) هېڅ نه وای، نو د کابل خلکو ته به څه زیان اوښتی وای؟ څرګنده خبره ده چې نه به څلوېښت زره ښاریان مړه شوي وای، نه به یو ملیون وګړي مهاجر شوي وای، نه به تقریباً اتیا زره کورونه او دوه زره لویې او وړې فابریکې او دستګاوې له منځه وړل شوې وای. عجیبه خبره خو دا وه چې د کابل ښاریانو څخه دا حق هم اخیستل شوی و، چې دوی په ډاګه ویلي وای چې ستاسو له ((دفاع)) نه مننه، خو موږ پرېږدئ چې په همدې بېدفاعۍ کې ژوند وکړو. کله کله خو داسې هم پېښې شوي، یوازې هغه سیمې چې د چارواکو تر ولکې لاندې وې، د کابل د ښار په نامه یادېدلې. مثلاً که د تنظیمونو له خوا به د ښار پر منځنۍ او یا شمالي برخه توغندي وورول شول، نو د کابل له راډیو څخه نیولې بیا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو بهرنیو راډیوګانو پورې تړولو به پر کابل د توغندیو خبر خپور کړي، خو کله چې به د کابل چاروا کو د کابل پر درېیمې کارتې، جمال مېنې، سید نورمحمد شاه مېنې، رحمان مېنې، شاه شهید او ان پر زړو مکروریانو توغندي او د الوتکو بمونه وورول، نو بیا به په هغه تېر څرنګوالي سره دا خبر نه خپرېده. د کابل هغه برخه چې د چاروا کو ترلاس لاندې وه، د هغو ویاند به ویلې چې: ((د کابل دفاع))(!) زموږ حق دی. هغوی کابل همغه سیمه ګڼله چې د دوی تر واک لاندې وه. دوی د کابل د جنوب، جنوب ختیز او جنوب لویدیز ورانول د کابل دفاع ګڼله.

چارواکو یو ځل بیا د کابل ښار او د هغه ولس، د خپلې ساتنې او ځان پټونې وسیله وګرځوله. دوی د ښار د ګڼ مېشتو سیمو په منځ کې درندې او وژونکې وسلې ایښې او هره شېبه د مخالفینو پر مورچلو ګولۍ وروې. کله چې هغوی هم د دوی په شان عمل ترسره کړي، نو دوی یو ځل بیا چیغې پورته کړې چې دا دی ښار یې وویشته او ولس یې تباه کړ، خو خپله یې چې د کابل ولس د یرغمل په څېر د خپلو توپونو او ټانکونو مخ ته ودرولی او تر شا یې پر خپل رقیب ډزې کوې. هغه خپل حق ګڼي. اوس د کابل ښار شاوخوا پرتې سیمې په ځانګړې ډول هغه سیمې چې هغه د مخالفینو لاس کې دي، هغه د دوی په نظر د افغانستان خاوره نه ګڼل کېږي او نه هلته افغانان اوسېږي، د هغو سیمو ورانول او ویشتل دوی ته هېڅ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس یو ځل بیا د کابل ښار او د هغو د اوسېدونکو کورونه د مورچلونو حیثیت لري، چې له دې ځایه د دې ښار چاروا کي پر خپل دښمن ډزې کوي، خو هغوی پر دې ځای د ډزو کولو له کبله ګناهکار دي. د کابل ښاریانو ته یو ځل بیا دا سوال پیدا کېږي، چې د دې ((دفاع))(!) از ښت به څه وي، چې زموږ د کورونو له بامونو مو مورچې جوړې کړي او موږ ټول دې د خپل توپ مخې ته د یرغملیانو په شان ودرولي یو او ځان دې زموږ ترشا پټ کړی دی؟ مهرباني وکړه یا وړاندې لاړ شه او یا شاته لاړ شه! موږ له دې ((دفاع))(!) څخه په نه دفاع خوښ یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني، غني دی

دا لیکنه له کابله خپرېدونکې (هنداره) جریدې د ۱۳۷۵ل کال د غويي پر ۱۲مه په خپله اتمه ګڼه کې خپره کړې ده.

کله چې د پښتون ملت د ستړي ژوند د تاریخ پاڼې را اړوو، نو وینو چې دې کړېدلي، دردېدلي، سوزېدلي، خو ویاړمن ملت د څومره غمیزو توپانونه زغملي او زغمي يې. څومره چې د طبیعت ناخوالې او کړاوونه زیات شوي، همغومره لوی څښتن تعالی دې ملت ته د تورې او قلم داسې ډالۍ ببنلي، چې د هر یرغل او هر توپان پر وړاندې يې خپله شمله هسکه ساتلې ده.

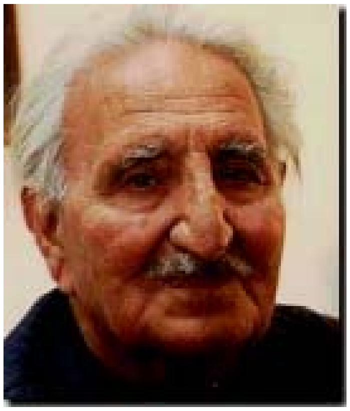

که یو وخت د امیر پولاد سوري زوی؛ امیر کروړ جهان پهلوان په یوه تن له سلو جنګاورانو سره جنګېده او د غور پر غرونو به ((زه یم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نسته- پر هند و سند و پر تخار و پر کابل نسته- بل پر زابل نسته- له ما اتل نسته)) پرتمینه سندره زمزمه کېده، غرج و بامیان، تخار و

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرات د ده د تورې د ځلا، پوهې او لوريښې تر سيوري لاندې ژوند تېر او ه او ان تر ((رومه)) پېژندوی و، نو بل وخت خو بيا سلطان شهاب الدين غوري او شېرشاه سوري د پښتنو د عظمت او پرتم بيرغ د نړۍ د ((سرو زرو مرغۍ)) او ((خم)) (هندوستان) په زړه کې ورپاوه.

که يو مهال (هوتک بابا) پښتانه زلمي د مغولو د يرغل پر وړاندې د خپل هېواد د پت ساتلو لپاره ننګ ته رابولي:

((پر سور غر بل راته نن اور دی- وګوره جوړ راته پيغور دی

پر کلي کور باندې مغول راغی- هم پر غزني هم پر کابل راغی

آه د مرغې غښتليو راسئ- پر ننګ ولاړ د پښتونخوا سئ

تورې تېرې غشي ترملا سئ- پر کلي کور باندې مغول راغی))

نو بل وخت خو بيا (روښان پير) هم د پرديو پر وړاندې د خپلې پوهې، همت او غيرت رپی اوچت کړی دی.

که يو وخت (ايمل خان) او (دريا خان) له مغولو سره په تاترو کې ډغرې وهلي او خان علين مکان (لوی خان خوشال خان خټک) د لويې پښتونخوا په غرونو کې د خپلواکۍ د باز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهين وزرې خورولې او په همدې هيله له يوه ځولۍ ارمانونو او هيلو سره د داسې غره په لمن کې ځان له ابديت سره يوځاى کوي، چې د مغولو د سورو د اسونو ګرد، دده پر قبر پرېنوزي، نو بل وخت يو بل لوى پښتون (ميرويس نيکه)(رح) د پښتنو د برم شمله اوچتوي، د ګورګيانو د وحشت برجونه نړوي، تر اصفهانه د پښتنو د واک عظمت خوروي او بيا پخپله (شاه حسين صفوي) خپل تاج له افغان فاتح (شاه محمود هوتک) سره غوره بولي.

که يو وخت نادر افشار د پښتون اتل سيدال خان ناصر سترګو ته چې د نور او غيرت سپرغۍ ورڅخه بادېدلې مخامخ کتلى نه شول او دواړه غبرګې سترګې يې د دوو په اور سرو دوکانو پواسطه ورڅخه را ايستلې، نو بل وخت غيرتي او لوى احمدشاه بابا تر ډهلي پورې د خپل پت او ابرو (پاني پت) جنګ ورساوه او د ايران د نيولو لپاره به خو په ((ډول په نغاره)) او خوشالۍ سره روان و.

خان عبدالغني خان د دغه وياړمن او باتور ولس يو جنګيالى او فرهنګيالى استازى دى. غني په يوه داسې کورنۍ کې سترګې پرانيستې، چې د خپل ولس د ازادۍ لپاره يې شپه او ورځ پر ځان يوه کړې وه. غني له خپل بډايه شاعرانه فطرت سره په همدې ګرم سياسي چاپېريال کې ځوان شو، شاعر شو، مصور شو، جنګيالى شو، فلسفي شو، ((لېونى)) شو او د ژوند د ډول ډول ناخوالو جامونه يې پر سر واړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنـي لا كـوچنی و ، چـې لـه شـعري مرغلـرو ډک تخيـل او شاعرانه فطرت يې زړګی وتخناوه، پـر ښكلا يې مـين كړ، پر ګلونو يې مـين كړ، له مينې سره يې مينه وكړه، خپـل روح او روان يې د مينې د زمـزم پـه اوبـو وويـنځـه او د جام تـر سـيوري لاندې يې د قام د ارمانونو سندرې وويلې:

((زهـــر يـــې ثكـــل حـــرام ورتـــه كتـــل
بـــې مينـــې ژونـــدون دی، لكـــه بـــې سُـــر ســـتار))

غني د خپلې مينې لپاره د ښكېلاک پـه (پنجره) كې ډېرې چغې ووهلې، د زړه له وينو يې ((پلوشې)) جوړې كړې او خپله ورته (پانوس) (پانوس) شو.

كله چې د غني فردي، كورني او ادبي ژوند ته پام را اړوو، نو پـه لومړي ګام كې خو د سړي پـه سترګو كې دا تـصوير تېروبېر كېږي، چې غني ګڼې پـه يـوه مجللـه- وړانګينـه كـورنۍ كـې زېږېدلی، له دردونو، غمونو، كړاوونو او د زمانې لـه ربړونو څخه ګوښې پاتې شوی دی. د غني انځور ورته پـه يـو داسې بڼه تداعي كېږي، چې يو ښكلی اشرافي شخص د سرو ګلونو پـه منځ كې د ورېښمين تخت لـه پاسـه قلم پـه لاس د شعر نـاوې جوړوي، پـه څنګ كې يې صراحي او جام ايښـي او غني يـوازې د شاعرانه تخيل په دريابونو كې ډوب دی، هو د غني پـه ښكلا او ښايست كې خو هېڅ شک نه شته: ((ډېر ښكلی و او د مـورو پلار ډېر نازولی و. پر غاړه به يې د سرو زرو درنه اوږۍ وه او پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښي غوږ به یې د سرو زرو والۍ وه، پر سر به یې تیله داره د پونډونو ډکه ټوپۍ او په ټوپۍ کې به یې یوه زرینه جوغه ټومبلې وه، چې د جوغې نه چاپېر به دوه درې د نظر ماتي تاویزونه تاو شوي وو.)) هو غني ښکلی و، د هغه په ښکلا د ډهلي، پاریس او لندن ښاپېریو زړونه بایلولي وو.

هغه له کوچنیوالي ډېر ښکلی و، خو د غني د ټکلي، سوزېدلي او غمځپلي زړه او روح څخه هغه وخت ثوک ښه خبرېدی شي، چې په ورځو ورځو او شپو د غني د تخیل، اند او فکر په لوړو او ژورو کې د یانه (سفر) تکل وکړي.

غني غني دی، هغه د پښتو ادب یو داسې ناسپړلې خزانه ده، چې سپړل یې لا ډېر وخت غواړي او ژور فکر. کله چې د غني په نړۍ کې سفر کوو، نو لومړی غواړو د هغه زړه ته ننوزو او وګورو چې د غني د سرو ټپونو په دې کان کې څومره سکروټې او اورونه پراته دي:

د غني زړه چې د مینې له ګلونو ډک دی، تر هر څه دمخه خپل زړه د لوی خدای(ج) کور ګڼي، هغه د خپل زړه په هنداره کې د لوی خدای(ج) د قدرت وړانګېویني او دا هغه څه دي چې ده په بل ځای او مکان کې لاسته نه دي راوړي.

په جومات کې مې ونه موند - په مکه کې رانه ورک شو
خدای مې زړه کې راپیدا شو – چې مې مخ د یار کړ ښکل
دا هغه فکر او اند دی چې پر خدای پالنې ډېر ګروهمن (عقیده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من) پوهان په دې نظر دي او (زړه) د مينې د پالنې او روزنې ځای او ساتنځای ګڼي.

غني د يو خوځند، حساس او دراک انسان په توګه د ژوند د ډېرو رمزونو راز ته متوجه دی، دی ژوند له غم او خوشالو، ګډ او له خندا څخه يو رغېدلی څيز بولي.

د لرغوني يونان د اتيکا دورې يو نامتو ډرامه ليکونکی (اشايلوس) وايي: ((په ژوند کې بايد په هر غم پسې يوه ښادي او په هرې ښادۍ پسې يو غم راشي، چې د ژوند پاڼې مانيزې او رنګارنګ کړي.))

غني وايي:

چې په ژوند کې سختي نه وي - لکه بې مالګې طعام
چې په خوله کې خندا نه وي - لکه ډک د خاورو جام
ژوند نه ختېه نه مانۍ وي - نه ډېرۍ د سرو لالونو
نه ياران نه معشوقې وي - نه باغونه د ګلونو
ژوند خو تله دي يو په مخه - غورځېدل او پاڅېدل دي
ټکی سوز او ټکی ساز - څه خندل دي څه ژړل دي.

قومپالنه او پښتونپالنه د غني د ژوند او شاعرۍ يو بل اړخ دی، د هغه د ځوانۍ په ژوند چې کله د پسرلنيو بارانونو ورېدل پيل شول، نو له دې سره جوخت يې کورنۍ د خپلواکۍ د ګټلو او د ښکېلاکګرو له جغ نه د خپل اندو ژوند د ازادولو لپاره سياسي مبارزه هم ښه په ګرمۍ سره روانه کړې وه. غني د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ځوانۍ شېبې هم له همدې ایډیا څخه لوګی کړې ((د زلمي پښتون)) په نوم یې یو تحریک جوړ کړ، چې شاوخوا اتیا زره ځوانانو په کې ګډون درلود.

لکه څنګه چې د غني شعري سکښت او د ده د کلام له رواني او روحي مانا څخه ښکاري، غني د ګرمې وینې او ګرم احساس څښتن او رواني جوړښت یې د عامو پښتنو له جګړه ییز سایکلوژیک جوړښت پوره سمون درلود، نو د (عدم تشدد) د لارې په انډول یې د تورې په زور د دښمن ماتې غوره ګڼله، نو له دې کبله دده د اورني پښتني احساس، او د زړونو د پاچا (باچاخان) د عاطفې او احساس د تګلارو ترمنځ ټکر منځته راغی. غني خان د خپل پلرني احساس او مینې تر سیوري لاندې خپله توره په ناهیلي زړه کېښوده او د شعر د نړۍ روحي ډاډ ځي ته یې پناه یوړه.

وایي پر هر چا چې غم زیات شي، نو درېو شیانو ته به مخه کوي: یا به شرابي کېږي، یا به لېونی کېږي او یا به شاعرۍ ته پناه وروړي.

نور غني هغه غني نه و، چې چا په پاریس، لندن او امریکا کې لیدلی و او نه هغه غني و، چې په ځوانه ځوانۍ کې د هند پارلمان ورته په یوه پښه ولاړ و. غني د قام د غمونو د هېرولو لپاره لکه خیام د جام سیوري ته پناه وروړې وه، اوس نو یوازې غني و او جام، د تخیل په وړمو پوښلې شاعرانه نړۍ او د خپل قام او ولس غمونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه شکر چې پیدا دي له دې قام کړم
د پښتون د نر وجود دې یو اندام کړم
چې خر مخی ورور پښتون سینې له درشي
درنه هېر به ټول ښایست د بحرو بر شي

په والله چې له جنته شم راستون
که کنځل په کې وانه ورم د پښتون.

لکه څنګه چې ښکاره ده، شاعر د عاطفې او احساس بچی دی، غني هم په خپل فردي ژوند کې د پلرنۍ- مورنۍ، مینې او عاطفې په سمندر کې ډوب و، د باچاخان عاطفي نړۍ، د غني د روح او روان ټول مزي دا سې سره تړلي وو، چې د هغه ګرمه وینه او یاغي احساس یې مهار کړي وو. هغه د خپلې پلرنۍ مینې په څپو کې ډوب وو:

بابا ته:

ستا خطونه ټول زما سرته پراته دي
زه یې لولم هره شپه دوبار دوبار
کله خاندم کله ژاړم لېونی یم
ای زما په بند کې پروت غریبه پلاره!
نه، ته نه یې غریب ته ډېر لوی او چت یې
مصیبت دی ستا عزت ته عزت داره
خدای به رحم وپه تا باندې لږ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـل ښـه زوی بـه يـې و كتلـی سـتا د پـاره
چې په تا کې کوم جوهر دی ما کې نه شته
سـتا نيكـی زمـا بـدی دوا ړه بـې شـماره
تـه سـالار يـې د كـاروان پـه نېغـه لار ځـې
زه كـو ړ ځغلـم لكـه اوښـه بـې مهـاره
سـتا د زړه فـواړې ډكـې دي د مينـې
زمـا زړه دی وچ كـوهي نـه لـري داره
وهـي منـډې تـا پسـې خـو تـه هـم لـرې
وينـم سـتا ايلـه ايلـه د پښـو غبـاره
پـروا نـه شـته كـه پـه منـډو منـډو مـړ شـم
فقـط سـتا او د خپـل قـوم د نـوم د پـاره.

غني لكه څنګه چې دی د پلار په عاطفي مينه كې ډوب دی همدارنګه د مور د غم هغه تېپ چې ده د خپل عمر په ۵ كلنۍ كې ليدلی و ، د ژوند تر پايه ورسره ملګری و.

ګر چې خاورو كې دی پټ وجود ستا مورې
مـا تـه يادې هغه شان ستا سترګې تورې
مـورې ! سـتا لاسـونه ما نـه نه دي هېر
چـې تكليـف كـې بـه زمـا نـه و چـاپېر.

غني د يو مصور او انځورګر په توګه دا ځواک درلود ، چې د يو ښاكلي تخيل د زخمونو فوارې انځور كړي، د خوب شپې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینبه راوا ړوي او هغه څه چې په خولې نه شي ویل کېدی، د خوب په جامه کې د کاغذ پر مخ ترسیم کړي.

غني د (فریدون د مورخط) تر سرلیک لاندې په یو ښکلي شعر کې د خپلې مېرمنې د ښځینه احساس هغه نا ویلې او نا سپړلې عاطفي غوټې په شاعرانه ډول سپړلي چې تراوسه لا په پښتني ټولنه کې د ښځې د اندروني احساس او درد بیان، یا د ښځو د نالوستوب، کملوستۍ او نا بشپړ کلام له کبله او یا هم د حیا او شرم د اور تر کړیو لاندې، همغسې په خپل زړه کې ساتل کېږي.

غني دا درد او د زړه خواله د خوب په بڼه انځور کړي او د یوې پښتنې مېرمنې د زړه د دردونو پوره عکاسي یې کړې ده:

هغه وایي: ((دا زما د واده په دولسم کال په ۱۵ تاریخ د جون د میاشتې ۱۹۵۱ زما صرف یو او یوازنی زوی فریدون ((رستم جنګ)) پیدا شو. د هغه مور د پېښور په هسپتال کې وه او زه لرې په هزاره کې ناجوړ پروت وم. هر وخت به چې د کوټې د دروازې په مخکې یو تور بدرنګه ټوپک او سنګین په لاس پولیس ولاړ وو. ټول جهان تور او تاریک وو، د وجود د ناجوړتیا سره مې روح هم د مایوسۍ اخري مقام ته رسېدلی و چې ناګهانه خبر راغی چې زوی دې وشو. ما وی ښه ده غني روک خو یې میرات خو نه یې.

د دغې ورځې د درد او د خوشالۍ بیان زه نه شم کولای، خو درد او خوشالۍ دواړه انسان ډېر ستومانه کوي او چې اخر مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې د هوش دنیا ته پټې کړې، نو څه وینم چې د فریدون مور راغله او ماته یې یو خط په لاس کې کېښود.
دا هغه خط دی:

ما د دوو لپو خاورې تا له ژوند او جهان جوړ که
خپلې مینې دا سې یوړم بل مې تاله جانان جوړ که
دا چې زه د وفا ډکه د جنون جهان له لاړم
دا مې لال هغلته و مونت د همه لالونو ښکلی
دا زما د غرور نخښه د هغو ګیلو جواب دی
چې به تا په ما ښامي کې ماته کولې غلې غلې
دا ثبوت زما د مینې د ایمان او د وفا دی
دا زما روح چې روښان شو، دده سترګې یې کړې بلې
دا تصویر زما د ژوند دی څه خندا ده څه ژړا ده
د شهباز و وزر شخ دی پوست سرونه د بلبلې
دا ثبوت د شاه د مینې، دا ازادي ده د غلام
دا انعام د ټولو ښکلی د هما و رنګینی جام
دا تعبیر ستا د خوبونو او زما د مخ ارمان دی
ما جوړ کړی د خپل ځانه ښکلی عکس ستا د ځان دی
په صحرا مې وو خور کړی سور څادر د ګلستان دی
هره ساه کې مې لیکلی نوم د مینې د جانان دی
دا چې زه ستا د خوبونو د جنون تالاش کې لاړم
ستا خانی له مې جوړ کړی ستا نه ښه غوندې یو خان دی
دا چې ما ستا وزرونو کې ارمان د عقاب ولید

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عقاب مې ستا نه جوړ کړ، هم عقاب هم یې ارمان دی.

غني لکه هر شاعر پر حسن مین دی او دی په دې لاره کې دومره بې پروا دی چې هر څه په ډاګه وایي. شاعران ټول حسن پرست دي، یو شاعر وایي:

یار مې د سپین ستوري په څېر خوښېږي
لاس مې سپوږمۍ ځنې چاپېر خوښېږي
شاعر سړی یمه رښتیا به وایم
دا ښکلي نه دي، دا مې ډېر خوښېږي.
(کاروان)

غني هم د خدای(ج) له درباره د خپل جانان د ټیک لپاره د سپوږمۍ یو څاڅکی غواړي، هغه د نور څه ورځ نه دی، هغه له مینې جوړ او پر حسن مین دی.

یو د سپوږمۍ څاڅکی درنه ټیک له د یار غواړمه
زه یم د خوبونو د لالونو ګدا نه یمه.

غني، مینه د (ادم) جوهر او حسن د ژوند رنګ بولي او لکه استاد الفت چې مینه د انساني ژوند د کړاوونو د خلاصون اساسي لاره ګڼي، هغه د مینې او مینتوب په باب په خپل یو نثر کې لیکي: سکندر له ډېر لوی لښکر سره د یوه ښار د نیولو هڅه وکړه، د ښار خلکو سخت مقاومت وکړ، سکندر ډېر په غوسه و او داسې معلومېده چې د ښار تر نیولو وروسته به د ښار ټول خلک له تېغه تېر کړي، کله چې ښار ته ننوت شو په یوې ښکلې پېغلې یې سترګې ولګېدې، هغه زړه بایلود او

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې جنګ په زړه کېږي، نو هغه زړه بايلولی و. سکندر ددې پېغلې د مينې او ښکلا په وجه د ټول ښار وګړي وبښل.

غني هم په مينه کې ډوب او پر ښکلا مين، مينه وړی شاعر دی، هغه ښکلا يو سمندر، سپوږمۍ او زهرا بولي او مينه د ادميت جوهر او بې زواله حقيقت.

او تپوس د حسن مه کړه – سمندر شي څوک تللی څوک سپوږمۍ شي رانيولی – څوک زهرا شي ښکلولی.

دی وايي:

((حسن حسن لټومه – که په غرو يي که په سمه
زه په مينه مينه پايم – بې د مينې مرمه مرمه))

✵✵✵

ستوري ته اسمان کې يوه ورځ ووې هلال
خدای ادم له مينه ورکړه مونږ له تش جمال
زه به په خندا ورکړم دا خپل ښايست کمال
ما له که يو څاڅکی مينه راکړي څوک په سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګیال یو شاعرانه شخصیت

دا لیکنه ما د اسحق ننګیال د زوکړې د څلویښتمې کلیزې په ویاړ کړې وه او په هغه علمي غونډه کې هم اورول شوې وه، چې پر ۱۳۷۵ل کال د ننګیال د څلویښتمې کلیزې په ویاړ د لیکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې د هغې ټولنې په مقر کې جوړه شوې وه. دا لیکنه هغه مهال له کابله خپرېدونکې هنداړې جریدې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ پر ۲۸مه په خپله یوولسمه ګڼه کې هم خپره کړې ده. ددې لیکنې د لیکلو پرمهال مې له ننګیال صیب سره ټوکې کولې، ما ویل کلیزې ملیزې دې مه نیسه چې بیا د مرګي درته پام کېږي، اوس خو یې هېر یې چې څو کلن یې؟ کله چې یې درته پام شو بیا دې نه پرېږدي، هغه له خندا شین شو، پیرجانه چې همدا اوس یې راته نه نیسئ (کلیزه) نو بیا چې مړ شوم بیا نو څه کوم؟ بیا یې نو...

کال لا وتی نه و چې له مرګ څخه زمونږ د دواړو وېره پر ترخه واقعیت بدله شوه، دا دی اوس چې مرحوم ننګیال پر ابدي نړۍ دی، زه دا لیکنه یو ځل بیا چاپوم او د مرحوم ننګیال اروا ته د دعا لاسونه پورته کوم.

وایي چې د یونان نامتو فیلسوف اپلاتون به د ښو او مثبتو اړخونو درلودونکي او یا په شعر کې د یوې ښکلې او نوښتګرې لارې څښتن ته د سبک خاوند وایه او هر سړی او هر شاعر یې د سبک څښتن نه باله، خو د هغه شاګرد ارستو بیا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره نه منله او ویل به یې: ((هر سړی یو سبک لري خو د چا ښه د چا خراب.))

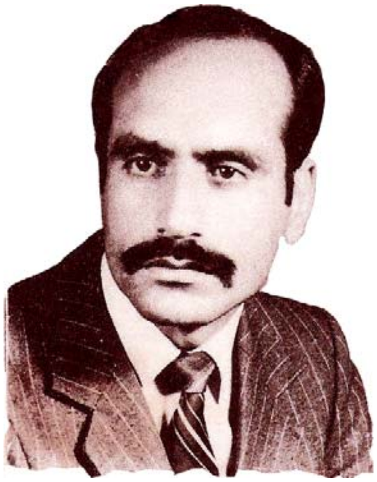

ځینې ټولنپوهان ټولنه د ضدینو یانې متضادو اړخونو مجموعه ګڼي، چې ښه او خراب، تور او سپین، خواږه او ترخه، غم او خوشالي یې په هنداره کې ځان ښکاره کوي. انګلیسي لیکوال جورج اوریل ټولنه له یوه ژوبڼ سره ورته بولي، چې رنګارنګ موجودات پکې ننداره کېدی شي. خو که چېرې ټولنه یو ژوبڼ وي، نو له دې ژوبڼ څخه به څوک (فاضله مدینه) جوړوي او څرنګه به یې جوړوي؟؟

استاد قیام الدین خادم د شاعر، عالم او سیاستمدار تر عنوان لاندې په یوه هنري نثر کې لیکي: عالم په کرونده کې کښت وکړي، شاعر د دې کښت پالنه او روزنه وکړي، خو کله چې د ثمر او مېوې وخت راشي، نو سیاستمدار یې مېوه، وږی او ثمر ټول کړي...

نن موږ هم د دغسې یو شخص (شاعر شخص) په باب خبرې کوو، چې په خپلو اوښکو او اوسېلیو د انسانانو په زړه کې د مینې د بزغلیو د زرغونېدو تکلیزې ولولې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شاعر او دا شخصیت اسحق ننګیال دی، چې د ۱۳۳۵ل کال د ثور پر میاشت یې د لغمان ولایت د الینګار د ښکلې او شاعرانه سیمې د بسرام په یوه زړه وړونکي نندارېز کلي کې د نړۍ ترخو او خوږو ته سترګې پرانیستي دي. اسحق ننګیال لا ډېر کوچنی و، چې د مینې عواطفو او ولولو یې د زړه تارونه لکه د یوه مینه وړي ربابي د رباب د تارونو په څېر ترنګولي وو او په ذهن کې یې ورته د یوې شاعرانه سندرېزې جونګړې بنسټ ایښی و. پر ۱۳۵۰ المریز کال یانې د ژوند پر پنځه لسم پسرلي د شعر د الهې وربښمینې ماڼۍ ته ننوت او د خپل ټکلي روح د درملتیا ارام یې وموند. له هغه راهیسې دا دی ۲۵ کاله تېر شول او نن موږ د همدغه ۲۵ کلن ویاړمن او ارزښتمن ژوند په ویاړونو او ارزښتونو د ننګیال د زړه محل ته ننوتي شو او د هغه د زړه او له هغه څخه د راوتلو شعري او ادبي ماڼیو ننداره کولای شو.

ننګیال خپلې لومړنۍ زده کړې د لغمان ولایت په روښان لېسه کې بشپړې کړې، بیا پر ۱۳۵۳ل کال د پولیسو اکاډمۍ کې شامل او تر فارغېدو وروسته د نوموړې اکاډمۍ تدریسي غړی شو. وروسته یې د هېواد د پوځ په دې برخه کې په بېلابېلو ځایونو کې دنده سرته رسولې او هم یې د هېواد له فرهنګي او خپرنیو ارګانونو سره خپل اړیکي ساتلي، خو وروسته بیا دی د هېواد له فرهنګي او نورو خپرنیو بنسټونو سره دومره وتړل شو چې هڅو یې خپل آر مسلک هم له یاده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووت او چا لا دا ګومان قدرې هم نه شو کولای چې ننګیال دې ګڼې یو پوځي افسر وي. دده فرهنګي بوختیاوو، خواږه شعر او نرم قلم، ده ته د فرهنګ ورېښمینه جامه اغوستې وه. په تېره بیا له شپېتمو کلونو راهیسې ننګیال دومره په فرهنګ کې حل شو چې د چا خبره سرګرولو ته یې هم وخت نه درلود. ننګیال د خپل **۲۵** کلن فرهنګي ژوند له ژورو یا پیل نه نیولې تر لوړو یا تر دې دمه پورې زیات وخت له قلم سره لوبېدلی او قلم یې لوبولی او دغه لاندې شعري ماڼۍ یې جوړې کړې دي:

۱- ډالۍ: د ننګیال د ژوند لومړۍ ماڼۍ (ډالۍ) نومېږي چې پر **۱۳۶۳**ل کال د کورنیو چارو وزارت د نشراتو د امریت له خوا خپره شوې ده.

۲- سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي: د شعرونو دویمه مجموعه ده، چې پر **۱۳۶۵**ل کال د وخت د ځوانانو سازمان له خوا خپره شوې ده.

۳- هغه شپې هغه کلونه: د شعرونو درېیمه مجموعه ده، چې پر **۱۳۶۵**ل کال کې د چاپ او خپرونو د دولتي کومېټې له خوا چاپ شوې ده.

۴- څاڅکي څاڅکي: د ننګیال د شعرونو څلورمه مجموعه ده، چې د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا پر **۱۳۶۸** لمریز کال چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ښېرې په مالت کې: د شعرونو پنځمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.

۶- سیند ونه هم مري: د شعرونو شپږمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.

۷- نه جام نه څادر: د شعرونو اوومه مجموعه ده، چې دا هم تراوسه چاپ شوې نه ده.

۸- سیند په منګې کې: د بېلابېلو مقالو مجموعه ده، په مستقل ډول تراوسه چاپ شوې نه ده.

۹- سیوری: ناول دی، چې د څو وروستیو کلونو د پېښو انځورنه کوي. تراوسه چاپ شوی نه دی.

دغه راز د هېواد په بېلابېلو مهالنیو خپرونو کې ګڼ شمېر لیکنې. تر کومه ځایه چې د ننګیال په شخصیت پورې اړه لري او دده د شخصیت پر خبړنه، نو په لومړي ګام کې پخپله د شاعر شعرونه د سرې سترګو تـه ودرېږي. پـه دې مانا چې شعرونه پخپله د شاعر د پېژندنې او د هغه د اندروني ولولو هنداري دي. که چا له پیله تر دې دمه د ننګیال شعرونه له نظره تېر کړي وي، نو تر ټولو دمخه یو شی، چې دده په شعرونو کې زیاته ځلا مومي، هغه مینه او عاطفه ده. ننګیال په خپل شعر کې زیات وخت د هیلیو له معصومو بچیانو، کبانو، هوسیو، ((ای ښکاري اشنا درته سلام کوم، پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه)) او د عـاطفې او مینـې نـو رو زړه وړونکو موجوداتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سفر کړی دی، دا منو چې کله کله به یې د کلتوري او ځینو نورو اغېزو له کبله د شعر ټوپک ته هم لاس کړی وي او پر دښمن به یې ډېرې ډزې کړې وي. ((جنګ دی جنګ دی پر ښایسته ننګرهار جنګ دی)) خو په ورځینې ژوند کې د چا پر ضد ټوپک ته څه چې چړې ته یې هم د لاس تېرولو خیال نه دی کړی. دده د خپلې وینا له مخې د چرګ د حلالولو توان هم نه لري، په همدې ډول دی په خپلو شعرونو کې د مینې په سیند د یوه لاهو شوي عاطفي شخص حیثیت لري. په شعر کې د ننګیال مینه او عاطفه په دې مانا نه ده چې ننګیال دې ګنې د ځینو ټولنیزو ستونزو او چوکاټونو په دننه کې راګیر وي او په دې وجه دې دا کار کوي. ننګیال څومره چې په شعر کې مینه وړی او عاطفي دی، هغومره بیا د ټولنیز دود د حاکمو او یا باب چوکاټونو خیال نه ساتي. هغه زموږ د ټولنې د حاکم دودیز چوکاټ پر خلاف ډېر ځله لکه د غني په شان د جام تر مورګو خپلې شونډې رسولې او خپل لوند ګرېوان یې بیا چا نه پټ کړی هم نه دی، که غني له سر زورۍ نه کار اخیست او چا یې مخه نه شوه نیولای، نو هغه خو یو خانزاده و او یو شهزاده. ننګیال سره له دې چې د شعر د شهزادګۍ رنګینه ډولۍ یې کور ته رانویستې، خو د نور سیاسي او اقتصادي ځواک غرونه یې نه وو ولاړ. د ټولنې له دې ډول حاکمو کلتوري دېوالونو څخه سر اوچتول څه اسانه خبره نه ده. د ننګیال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود کې هغه شاعرانه خصلت موجود و، چې د ټولنې د دوديزو کړيو پر ضد بغاوت وکړي.

څرنګه چې طبيعت د تحول په حال کې دی، نو انسان چې يو طبيعي موجود دی. هم د بدلون په حال کې دی. تنګيال هم په خپل شاعرانه ژوند او شاعرانه شخصيت کې د بدلون په حال کې دی. که د تنګيال لومړي شعرونه او هم يې د څو کلونو مخنی شخصيت له او سني هغو سره پرتله کړو، نو ډېر توپير به په کې وګورو. هغه په لومړيو وختونو کې يو څه چاته ((ډالۍ)) کوي، غواړي ((په سپېرو ډاګونو کې غوړېدلي بزغلي)) وکري او خپلې ((هغه تېرې شپې او هغه کلونه)) را په ياد کړي او بيا پرې ((څاڅکي څاڅکي)) وورېږي، خو وروستيو کلونو کې بيا داسې نه دی. ((په مالت کې د هغه له خولې نه ښېرې)) راوځي، ((سيندونه مري او وچېږي))، شاعر پکې (بې څادره او بې جامه) کېږي. په شاعرانه مفاهيمو کې جام لکه د قلم په شان د شاعر همېشنی ملګری او دوست دی او د خپل زړه د اورونو لمبې د جام تر شونډو رسوي او (څادر) د يو کلتور او يوې ټولنې د جامې يوه برخه ده، خو د زمانې ناخوالو شاعر له دې دواړو نه بې برخې کړی دی.

د تنګيال په شعرونو کې دا بدلون په دې مانا نه دی، چې شاعر دې ګنې پر ببلا ببلو لارو تللی وي، بلکې په دې مانا دی چې دی په خپل شعري يون کې پوړ پر پوړ د لوړتيا پر لور خوځېدلی دی. دده اوسني شعرونه هم د ښکلا او هم له مانيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوه تر پخوانیو شعرونو ډېر اوچت دي. څرنګه چې یې په شعرونو کې لوړتیا لیدل کېږي، دغه راز یې په شخصیت کې هم دې آر وده کړې ده. ددې بهیر د دوام په حالت کې به ننګیال د خپل شخصیت د پوره بشپړاوي، نور پړاوونه هم ووهي. خو یو ځل بیا یادونه کوم چې له ننګیال نه به د بل ډول شخصیت؛ اجتماعي، سیاسي او نورو ډېره ډېره هیله نه کوو، خو د یو بشپړ شاعرانه شخصیت جوړېدل یې حتمي دي او دا ځکه چې ((شاعران له قیدوبنده بې پروا وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې
د رنځونو د يوه علاج په توګه

دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې تعاون مجلې په (۳) ګڼه کې چې د **۱۳۷۵** ل کال له (زمري-وږي) مياشتو سره سمون خوري، خپره شوې ده.

افغاني ټولنې ته د تېرو څه کم دوو لسيزو په ترڅ کې تر تصوره اوچت زيانونه اوښتي، دې زيانونو د ژوند د ټولو ډګرونو رګونه نيولي او ځينې برخې خو يې بېخي له کار او فعاليت څخه غورځولي دي. له اقتصادي، سياسي، ټولنيزو او نورو برخو څخه نيولې تر فرهنګي او نورو چارو پورې هرې يوې دومره ټپونه زغملي چې بيا رغونه يې ډېر کلونه، ډېر تدبيرونه او ډېرې زياتې اقتصادي پانګې او سرچينې ته اړتيا لري. د افغانانو دا تراژيدي نه يوازې له دې کبله د ډېرې اندېښنې وړ ده، چې د مليونونو افغانانو ژوند يې اخيستی، بلکې له بېلابېلو خواوو د خپګان وړ ده. د شمېرنو او خپرونو له مخې تر اوسه پورې د افغانستان په دې اوږده او په درنو وسلو سمبال جګړه کې د يو نيم مليون افغانانو ژوند اخيستل شوی او په همدې شمېر معيوب او معلول شوي دي. په دې مانا چې لږ تر لږه له هرو پنځه لسو افغانانو څخه (درې تنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیوب، معلول او وژل شوي او په مجموعي توګه د شپږو تنو نه یو یې معلول دی او دا هغه درانه تلفات دي چې د نړۍ د جګړو په تاریخ کې بې ساري دي.)

همدا راز د افغانستان په جګړه کې د ټولو غارو له خوا دومره زیاتې پیسې لګول شوي، چې د افغانستان د سوونو کلونو بودجه پرې جوړېدلای شوه او همدارنګه د هېواد د اقتصادي منابعو لوټول او ړنګول. خو له دې ټولو ورانیو او تلفاتو سره سره کوم درد او زیان چې انساني فکر او هر هېواد مین افغان لپاره د زغم او تحمل تر بریده پورته دي، هغه د هېواد د هغو فرهنګي شتمنیو لوټول او له منځه وړل وو، چې نه یوازې د افغانستان د تاریخ او فرهنګ بابونه پرې ښکلي وو او زموږ د ماضي ژوند د اثبات او عزت عیني ښېلګې وې، بلکې د نړیوال بشري فرهنګ لپاره هم د زیات ارزښت وړ وې.

زموږ د هېواد د فرهنګي ماڼیو د ړنګولو او فرهنګي شتمنیو د لوټولو په نتیجه کې د دې وېره راپیدا شوې، چې په ځینو برخو کې زموږ د هېواد د حال رابطه د هغه له ماضي پرتم سره وشلېږي او همدارنګه د هېواد د ځوان پښت ذهني اړیکي د هغو له ویاړلي ماضي څخه پرې شي.

په دې فرهنګي شتمنیو کې تر ټولو لویه شتمني د افغانستان ملي موزیم دی، چې د څه کم یوې پېړۍ په بهیر کې په ډېر زیات زیار او هڅو جوړ شوی و. په دې موزیم کې له لسو زرو کلونو څخه نیولې تر پنځوس زرو کلونو پورې تاریخي اثار وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د افغانستان د تېر تاريخ، شان او شوکت برم او عزت ثرګندونه يې کوله او د افغانانو لپاره د ډېر زيات ارزښت درلودونکي وو، يا چور او يا له منځه يوړل شول. د نانسي دوپري په وينا: ((د افغانستان د ملي موزيم اثار نه يوازې د افغانانو لپاره د زيات ارزښت وړ وو، بلکې د هغو له منځه وړل د نړيوال فرهنګ لپاره هم يو له غمه ډک خبر و)) ويل کېږي چې په دې موزيم کې يوازې شل زره طلايي سکې موجودې وې چې د هغو برخليک هم معلوم نه دی او همدا رنګه نور قيمتي اثار. د افغاني فرهنګ بل درونند زيان په هېوادنۍ سطحه هماغه تقريباً د (۳۵۰۰) ښوونځيو ړنګول او سېزل وو، چې د هېواد په بېلابېلو سيمو کې يې فعاليت کاوه. که په منځني ډول په هر ښوونځي کې (۱۰۰۰) تنه زده کوونکي پر درس بوخت وای، نو په مجموعي ډوله به د زده کوونکو شمېر (۳۵۰۰)×(۱۰۰۰)=(۳۵۰۰۰۰۰) تنه شوی وای، که لږ تر لږه له ښوونځي څخه د کال (۵۰) تنه فارغ شوي وای، نو د يو کال د فارغانو شمېر به (۳۵۰۰)×(۵۰)=(۱۷۵۰۰۰) تنه شوی وای او که له هر پنځو تنو څخه په کال کې يو تن د لوړو زده کو امکان پيدا کړی وای، نو په يوه کال کې به موږ لږ تر لږه (۳۵۰۰۰) تنه د لوړو زده کړو محصلين درلودل، که دا په (۱۷) کلونو کې ضرب کړو (۱۷×۳۵۰۰۰) نو له (۵۹۵۰۰۰) تنو سره مساوي کېږي، يانې اوس به مو د هېواد د دې شتو کادرونو ترڅنګ تقريباً شپږ لکه تنه نور متخصصين او د بېلابېلو مسلکونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادرونه درلودل او که یوازې د (۱۷) کلونو د دولسمو ټولګیو د فارغانو اټکلیز شمېر په پام کې ونیسو، نو (۱۷×۱۷۵۰۰۰)= (۱۹۷۵۰۰۰) تنه به شوی وای. د ښوونځیو پر ودانیو شوی اقتصادي لګښت خو لا پرځای پرېږده.

له ښوونځیو پرته د لوړو زده کړو موسسو ته هم دا ډول زیانونه اوښتي دي. کابل پوهنتون ته د جګړو له کبله د (۵۰) ملیونه ډالره زیان اړول شوی. د دوو ملیونو په شاوخوا کې کتابونه یې یا سیزل شوي او یا لوټ شوي او د محصلینو د شمېر په تناسب یې (۲۱) ملیونه درسي ساعتونه ضایع کړي. کابل پولیتخنیک او کابل طب انستیتیوت هم په ملیونونو درسي ساعتونه او لکونو جلده کتابونه ضایع کړي دي. بیهقي کتاب خپرولو موسسه چې په بېلابېلو کتاب ساتنځایونو کې یې لږ تر لږه دوه ملیونه جلده بېلابېل کتابونه ایښودل شوي وو، ټول لوټ شوي، همدا رنګه د لیکوالو انجمن، عامه کتابتون د ژورنالیستانو اتحادیې، ملي ګالري او ځینو نورو فرهنګي موسسو هم همدې ته ورته زیانونه زغملي دي.

بل دردونکی فرهنګي زیان د کابل ننداریې په سیمه کې د لاسي صنایعو پنځه لس ننداړتونونه دي، چې تاریخي او اقتصادي ارزښت یې تر تصوره هم لوړ دی، دا ننداړتونونه هم د جګړو په ترخ کې چور او د ایرو پر ځلو بدل شول. په دې کې د قیمتي ډبرو او غالیو ننداړتونونه د زیاتې یادونې وړ دي. همدا رنګه په کابل کې د کتاب چاپولو پنځه لس مجهزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپخونې موجودې وې، چې اکثره يې له منځه وړل شوي، دولتي چاپخونې، د پوهنې مطبعې او د اريانا چاپخونې د زياتو امکاناتو په درلودلو سره د ټول هېواد په کچه ډېر زيات کتابونه چاپول. د ۱۳۷۱ کال د ثور د مياشتې پر (۹،۸،۷) نېټه پوهنې مطبعې ته دومره زيان اړول شوی، چې د همدې درې ورځو په زيان د ټول هېواد د هر وګړي لپاره (۳) جلده کتابونه چاپېدلای شول او وروستي ور رسېدلی زيان خو لا پر پېږده. ددې چاپخونو اکثره وسايل او ماشينونه يا په ګاونډيو هېوادونو خرڅ شول، يا ويجاړ کړای شول او يا هم د کباړ په بڼه په ډېره ارزانه بيه وپلورل شول. د پوهنې وزارت، د هغې په چاپخونه، ښوونځيو او نورو ګودامونو کې چې په مليونونه ټوکه کتابونه خوندي وو، يا چور شول او يا وسيزل شول.

دغو ټولو درندو فرهنګي زيانونو هېواد له ستر معنوي او فرهنګي ګواښ سره مخامخ کړی دی. د ښوونځيو په نشتوالي کې نه يوازې د هېواد کوچنيان او ځوان پښت له خپلې نېکمرغې راتلونکي څخه بې برخې کېږي، بلکې ځوان قشر د جګړه مارو غاړو د خامو موادو په توګه کارول کېږي او په دې توګه د دوی د ژوند د بربادۍ او د هېواد د ورانۍ سبب ګرځي.

اوس راځو دېته چې خپل هېواد او خپله ټولنه بايد څرنګه له دې ستر کړکېچ او بحرانه وباسو؟ پوهان او نور ځيرمن اشخاص پر دې ګروهمن دي، چې د ټولنې ددې ډول بحران د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجات یوه اساسي لاره همدا فرهنګي وده او فرهنګپالنه ده. نو که څوک د هېواد د اوسنۍ رنځورې ټولنې علاج غواړي نو بايد تر هرڅه دمخه فرهنګپالنې ته پام راواړوي. ښوونځي بايد له سره جوړ شي او ددې ترڅنګ علم یا زده کړه بايد خپله مادي پشتوانه (ملاتړ) لاسته راوړي. یانې دا چې د علم او پوهې د زده کړې په صورت کې بايد د هغه خاوند له دې لارې دومره اقتصادي امکانات پیدا کړي، چې دده ژوند پرې خړوب شي، دغه راز د علم له زده کړې پرته له ځینو نورو ناوړو لارو د اقتصادي امکاناتو د لاسته راوړلو لارې چارې وتړل شي. اوس چې زموږ په ټولنه کې د یو شمېر اشخاصو لپاره د ژوند د خړوبېدو لار یوازې د ټوپک شپېلۍ ده او یو عادي ټوپکوال کولای شي د خپل ژوند چارې له همدې لارې خړوبې کړي او یو عالم، متخصص نه شي کولای د خپل کړي تحصیل په واسطه ځان او کورنۍ ته یوازې وچه ډوډۍ پیدا کړي، نو علم او زده کړه خپل مادي ارزښت او ملاتړ له لاسه ورکوي. پکار خو دا دی چې د ټولنې د وګړو اړتیاوې له دې سالمې علمي لارې خړوبې شي.

په هېواد کې د پوهنتونونو رغول، د نویو پوهنتونونو جوړول او یا د نورو لوړو زده کړو موسسو تاسیسول نه یوازې د هېواد د علمي سطحې په اوچتیا کې اساسي رول لري، بلکې د هېواد د ملي قشر په زیاتون کې هم برخه اخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د زياتو کادرونو روزل د هېواد د بېلابېلو ټپونو د علاج لپاره ضروري دي.

هغه ((پوهنتونونه)) چې د بېلابېلو عقايدو او ذوقونو پر بنسټ جوړ شوي او تر مسلکي موخو يې سياسي مقصدونه زيات او لومړي ښکاري، بايد تر سالم کنټرول لاندې ونيول شي، چې د هېواد روښنفکر اشخاص تر دې زيات له سياسي او ذهني پلوه ونه وېشي او پر دښمنيو يې مصروف نه کړي. دمتعددو پوهنتونونو موجوديت د هېواد په زيان نه دی، خو په دې شرط چې آره موخه يې يوازې يوازې د مسلکي او فني کادرونو روزل وي او بس.

د ملي موزيم، ملي آرشيف، ملي ګالري او د افغانستان د فرهنګ د بېلابېلو ننداړتونونو بيا رغونه او جوړونه او همدارنګه د هغو لوټ شويو اثارو بيا راټولونه د هېواد د تېر برم د ساتنې د يوې وسيلې په توګه د افغانانو د ملي تاريخ په ژوندي ساتلو کې برخه اخيستلای شي.

د ښوونځيو، پوهنځيو او نورو فرهنګي موسسو په زياتېدلو سره به په هېواد کې د زده کړو خاوندان زيات شي او د هغو نازده کړو اشخاصو شمېر به ورو ورو کم شي، چې جګړه ماري غاړې يې د جګړې لپاره د پيسو په مقابل کې استخداموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې تنظیمي اداره او پولي تورم

دا لیکنه هم د وفا جریدې د شپږم کال په ۳۳-۳۲ گڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال د تلې له ۸ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده او هغه پولي تورم ته په کې اشاره شوې چې له څو کلونو ، په تېره بیا د تنظیمي واکمنۍ پر مهال پر افغانستان راخور شوی و.

تېره څلورنیم کلنه جنجالیزه او ناندریزه تنظیمي اداره، له ډېرو زیاتو بدمرغیو، جنگونو او کړاوونو ډکه وه. پر همدې وخت په شعوري او ناشعوري ډول زموږ د ولس، کلتوري، اقتصادي او ټولنیزې شتمنۍ ته دومره زیانونه واړول شول، چې که هرڅوک یې یو ځل له نظره تېر کړي، نو پر زړه به یې لمبې بلې شي. په اقتصادي برخه کې په لسگونو ملیارده ډالر زیان واړول شو او د افغاني ټولنې د ژوند بېلابېلې برخې یې تر اغېزې لاندې راوستې. د گرمې جگړې په ترڅ کې د رسول شوي زیان ترڅنگ خلکو ته یو بل ډول زیان هم اړول کېده، دلته موږ ولس ته پر همدغه اړول شوي زیان خبرې کوو.

دا زیان پولي تورم او انفلاسیون دی، چې تېرې تنظیمي ادارې او واکوالو یې د خپلې بقا لپاره زموږ ولس ورسره لاس او گرېوان کړ. دوی په روسیه کې په ټنونو بې پشتوانې افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

بانکنوټونه چاپ او د جګړې لپاره يې پر خپلو افرادو وويشل. نه يوازې دا چې د خلکو د عايداتو سطحه راټيټه کړای شوه، بلکې ښخي له منځه يوړل شوه. د ډاکټر نجيب الله د حکومت د وروستي کال او د تنظيمي ادارې د وروستي کال د شيانو د نرخونو ترمنځ خورا لوی واټن موجود دی. په دې زماني واټن کې نرخونو له (۵۰۰) ځله څخه نيولې تر (۱۵۰۰) ځلو پورې اوچت شوي دي. په داسې حال کې چې په تنظيمي اداره کې د مامورينو په معاش کې يوازې (۲۵) يا (۳۰) ځله زياتوالی راغلی، هغه هم يوازې د وچو بې ارزښته کاغذي پيسو په شمېر کې. نه د هغوی په ارزښت او اهميت کې او دا هم د کوپوني موادو په بدل کې. که د کوپوني موادو ارزښت په پام کې ونيسو، نو نه يوازې دا چې د مامورينو په معاش کې زياتوالی نه دی راغلی، بلکې لا ډېر کمی هم راغلی دی. په حقيقت کې په تېره اداره کې هره مياشت انفلاسيون له ۵۰ فيصدو نه تر پوره سل فيصدو پورې لوړېده او کله لا تر دې هم زياتېده. د تنظيمي ادارې چارواکو فکر کاوه چې د پيسو د چاپ انحصار د دوی په لاس کې دی او همدا کاغذي پيسې دي، چې په اوس وخت کې د مخالفينو او د ولس له چنګاله دوی ژغورلی شي، نو د پيسو چاپ ته يې کش ورکړ او دومره پيسې يې چاپ کړې، چې نه يوازې په افغانستان، بلکې د زماني واټن له مخې به يې په نړۍ کې هم ساری کم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په ټوله ۴۰ کلنه دوره کې ۱۹ ملیارده افغانۍ چاپ شوي، د سردار محمد داود خان په پنځه کلنه دوره کې ۲۸ ملیارده افغانۍ او کمونست رژیم په څوارلسو کلونو کې (۷۰۰) ملیارده افغاني چاپ کړي، خو د طالبانو وینا ده چې د ښاغلي رباني رژیم په څلورو کالو کې لږ تر لږه (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي. د افغانستان بانک د یو تن کار کوونکي په قول دا رقم تر دې زیات دی. د ده په قول استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي، چې د بانک کار کوونکو ته معلومې دي. د کتونکو او څېړونکو په اند کېدی شي، د دې ادارې له خوا چاپ شوې پیسې تر دې هم زیاتې وي، ځکه دا هغه شمېره ده چې لږ تر لږه د افغانستان بانک کې ثبت شوې او یا د بانک کارکوونکو ته معلومه ده، خو د دې تر څنګ د تېرې ادارې ځینو واکوالو هم ځانته په خپله خوښه د خپلې اړتیا وړ پیسې چاپ کړې، چې هغه لا په مرکزي بانک کې ثبت شوې نه دي. هماغسې لنډې د باګرام هوایي ډګر ته راوړل کېدې، بیا پنجشېر ته وړل کېدې او بیا یې د خپلو موخو لپاره لګولې، خو که دا خزانه په پام کې هم ونه نیول شي او یوازې د استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په پام کې ونیسو، نو دا د افغانستان د تېرو شپېتو کالو د ټولو چاپ شویو بانکنوټونو ۱۵ برابره پیسې دي. د خواشینۍ خبره خو داده چې دې پیسو د هېواد اقتصادي او د ثابت عاید او لږ عایده خلکو حالت له سختو ستونزو سره مخامخ کړ. ټول هېواد له پولي تورم سره مخامخ شو او د پیسو ارزښت دومره راټیټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شو ، چې نړدې و د چاپ له قیمت سره منطبق شي. هغه وخت چې پنځه زریز او لس زریز بانکنوټونه نه وو چاپ شوي، نو استاد رباني د زرو افغانیو په بدل کې ځلور زره افغانۍ چاپولای شوې. کله چې دا حالت نور هم خراب شو ، نو بیا دوی پنځه زره ګون او لس زره ګون نوټونه چاپ کړل. دې سره د زرګون په انډول د چاپ لګښت د هغه د لوړ رقم له کبله څه کم شو ، خو تورم او انفلاسیون لا پسې زیات شول، خو استاد بیا هم د پیسو چاپ ته دوام ورکړ. د پیسو د بې ارزښتۍ یوه بله مرموزه او پټه وجه دا هم وه چې په یوه نمبر او یوه سریال نمبر باندې یو بنډل (سل سل) بانکنوټونه چاپ شول. یانې دا چې سل دانې زرګونو نوټونه لیدل شوي، چې له پیله تر پایه په یوه نمبر چاپ شوي او همداسې نورې جعلکارۍ. بله ستره د بدمرغۍ خبره داده، چې تېرې ادارې تقریباً دا ټولې چاپ شوې پیسې د هېواد په تخریبي برخه کې مصرف کړي. که موږ په فرضي ډول د تېرې تنظیمي ادارې له خوا دا معلومې چاپ شوې پیسې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ او نورې نامعلومې ټولې د افغانستان پر ۱۵ ملیونه نفوس باندې ووېشو ، نو هر تن ته به په لکونو افغانۍ ورسېږي. که تنظیمي ادارې دا پیسې همداسې پر هر افغان وېشلې وای، نو د هر افغان لپاره یې په هېواد کې یو متوسط کور جوړولای شو. ادارې نه یوازې دا چې د چا کور ودان نه کړ، بلکې زموږ د هېوادوالو کورونه یې هم ونړول، یوازې د کابل په ښار کې یې تر اتیا زرو زیات کورونه د ځان مینې واکمنۍ په غرض د خاورو او ایرو پر ځلو واړول. بله بدمرغي خو داده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یوازې دا پیسې د ملت لاسته ورنغلې، بلکې د ملت د ژوند او ملي شتمنۍ پر ضد هم استعمال شوې او دا څرګنده خبره ده، چې په تخریبي ساحه کې د یوې افغانۍ لګښت د سلو نورو افغانیو زیان اړولای شي، اوس نو که د استاد رباني له خوا دا چاپ شوې او معلومې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په تخریبي برخه کې د احتمالي زیان له مخې په سلو کې ضرب کړو ۱۲ زره ملیارده ضرب یې ۱۰۰ زره ملیارده، له ۱۲۰۰ زره ملیارده افغانیو سره به مساوي شي، یانې دا چې د استاد په واکمنۍ کې هېواد ته د هغه د چاپ شویو پیسو له مخې د معنوي، فرهنګي او نورو زیانونو ترڅنګ ۱۲۰۰۰ زره ملیارده افغانۍ زیان اړول شوی. په دې محاسبه کې لا هغه مادي شتمنۍ چې په کابل کې د ده تر واک د مخه موجوده وه او بیا لوټ شوه، شامله نه ده او هم هغه مالي او نور امکانات چې له نورو لارو استاد او د هغه یارانو ته رسېدل او بیا په جګړه کې ورڅخه کار اخیستل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده ور وسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکلیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د و اقعیتونو او حقایقو د څرګندییان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد یون نظريات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دا دی ستاسو مخې ته اینښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه د پوهنوال روستارتره کي اثر — دویم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پښتنو ګون ترڅنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنۍ سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سېلي هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Farhangi Faqər

(Cultural Poverty)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-23-5
9 789936 500235 >

د خپرونو لړ: (۲۴)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library